The Greek Review of Social Research

Vol 13 (1972)

13

**Η ρητορική της συγκρούσεως εις το ελληνικόν
και ελληνοαμερικάνικον πολιτισμικόν σύστημα**

Γρηγόριος Γκιζέλης

doi: [10.12681/grsr.493](https://doi.org/10.12681/grsr.493)

Copyright © 1972, Γρηγόριος Γκιζέλης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Γκιζέλης Γ. (1972). Η ρητορική της συγκρούσεως εις το ελληνικόν και ελληνοαμερικάνικον πολιτισμικόν σύστημα. *The Greek Review of Social Research*, 13, 76–91. <https://doi.org/10.12681/grsr.493>

ἡ ρητορική τῆς συγκρούσεως εἰς τὸ ἑλληνικὸν καὶ ἑλληνοαμερικανικὸν πολιτισμικὸν σύστημα

ὑπὸ
Γρηγορίου Γκιζέλη

Ph. D.

Τὸ φαινόμενον τῶν πάσης φύσεως ἀνθρωπίνων διαμαχῶν καὶ συγκρούσεων εἶναι παγκοσμίῳ ἐκτάσεως. Ἡ μορφή παρουσίας του εἰς τὸν ἑλλαδικὸν χῶρον ἔχει καταστήσει αὐτὸ ἰδιαίτερώς αἰσθητὸν εἰς τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Ἡ ὀξύτης του δὲν ἔχει μειωθῇ οὔτε καὶ εἰς τὰς τρεῖς γενεάς τῶν Ἑλληνοαμερικανῶν, παρ' ὅλον ὅτι οὗτοι ἔχουν ὑποστή ἔντονον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀμερικανικοῦ τρόπου ζωῆς.

Σκοπὸς τῆς παρουσίας μελέτης δὲν εἶναι ἡ παρουσίασις ἰδεῶν κοινῶς παραδεκτῶν καὶ πολλάκις σημειωθείσων περὶ τῶν δυσαρέστων συνεπειῶν τῶν συγκρούσεων, ἀλλὰ ἡ διαπίστωσις ὅτι ἐκάστη περίπτωσις διαμάχης εἶναι συγχρόνως περίπτωσις συμφιλιάσεως ἀντιμαχομένων μερῶν ἢ καταπίεσεως ἐμφανῶν διαφορῶν καὶ ἀμβλύνσεως ἀντιθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἀνεφύησαν εἰς ἄλλα ἐπίπεδα.

Εἰδικώτερον, σκοπὸς τῆς παρουσίας μελέτης εἶναι ἡ ἀπόδειξις ὅτι ἡ λαογραφία ὡς κοινωνικὸν φαινόμενον εἶναι ὁ κύριος παράγων καθορισμοῦ τῶν τομῶν συγκρούσεως καὶ ἐλέγχου τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὅρων τοῦ παιγνιδίου τῶν συγκρούσεων, τοὺς ὁποίους ἔχει ἀναπτύξει τὸ πολιτισμικὸν σύστημα ἐνὸς λαοῦ, ἐν προκειμένῳ τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τὸν κοινωνικὸν στίβον, τοῦ ἐπιθέτου λαμβανόμενου ὑπὸ εὐρεῖαν ἔννοيان, ἡ κλίσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑπερβολικὰς ἀντιθέσεις ἔχει γίνει παροιμιώδης. Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου θὰ ἡδυνάτο τις προχεῖρως νὰ ἀναφέρῃ τὴν ἔμπρακτον ἐκδήλωσιν τῶν ἀντιγυνωμιῶν, αἱ ὁποῖαι κατέληγον εἰς αἱματηράς συγκρούσεις, μετὰ τῶν πόλεων-κρατῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἢ τοὺς ρητορικοὺς διαξιφισμούς, οἱ ὁποῖοι πολλάκις εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα θορυβώδεις συμπλοκάς τῶν θεατῶν τοῦ ἵπποδρόμου κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν. Ὅπως δὲποτε δὲν στερεῖται ἰδιαζούσης σημασίας τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὸν *"Ὑμνον εἰς τὴν Ἑλευθερίαν"* τὸ θέμα τῆς διχονοίας τῶν Ἑλλήνων τονίζεται, ἐπικυροῦν τοιοῦτοτρόπως συμβολικῶς (δεδομένου ὅτι αἱ πρῶται στροφαὶ τοῦ ποιήματος ἔγιναν ὁ ἐθνικὸς μας ὕμνος) τὴν ὑπαρξίν τῆς διαίρεσεως ὡς στοιχείου ἀναποσπάστου τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, ἀρχαίου καὶ νέου ἀκόμη καὶ τοῦ συγχρόνου ἀποδήμου.

Ἡ σύγκρουσις ὡς φαινόμενον κοινωνικὸν ἔχει πολλάκις διαπιστωθῇ ὑπὸ μελετητῶν τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Ἀμερικῆς.¹ Αἱ ἐπιχειρηθεῖσαι ὁμῶς ἐρμηνεῖαι τῶν αἰτίων τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἐπιφανειακῆς ἀξίας μόνον. Οὕτως ὁ ἱστορικὸς Theodore Saloutos, διαπραγματευόμενος τὸ πρόβλημα τῆς διχονοίας εἰς τὰς διαφόρους κοινότητας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεσοπολέμου, ἀποδίδει ταύτην

1. Βλέπε π.χ. James Patterson, «The Unassimilated Greeks of Denver», *Anthropological Quarterly*, XLIII (1970), σ. 250; Evangelos C. Vlachos, *The Assimilation of Greeks in the United States* (Athens, 1968), σσ. 79-80.

εις τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἡσκησεν ἐπ' αὐτὸν ὁ διχασμὸς τῆς μητροπόλεως.¹ Ὁ Evangelos Vlachos, σημειῶνων τὸ γεγονός τῶν συγκρούσεων αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα τοῦ Anderson, Indiana, εὐρίσκει ὅτι αἰτία τῶν εἶναι ἡ ὑπάρξις συναισθημάτων ἐχθρότητος, μίσους, καὶ φθόνου, τὰ ὁποῖα ἐπικρατοῦν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων.² Κατὰ τὸν Edwin Buxbaum ὁ σφωβινισμὸς τῶν Δωδεκανησιῶν μεταναστῶν εἰς τὴν πόλιν Tarpon Springs, Florida, καὶ ἡ ἐκδήλος μεταξὺ τῶν ἐχθρότητος ὀφείλονται βασικῶς εἰς τὸν ἰσχυρὸν ἀτομικισμὸν τῶν Ἑλλήνων, τὸν ὁποῖον οὗτος ἀποδίδει εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ γεωγραφικοῦ χώρου, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιτρέπει τὴν εὐκόλῃ ἐπικοινωνίαν τῶν διαφόρων ὁμάδων.³ Ὁ γεωγραφικὸς ὁμοῦς παράγον, ὁ ὁποῖος ἔχει χρησιμοποιεθῆ καὶ διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν πολέμων μεταξὺ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν πόλεων τῆς ἀρχαιότητος,⁴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ δεκτὸς ὡς ὁ μόνος ἐπιδρῶν, δεδομένου ὅτι καὶ αἱ σύγχρονοι οἰκολογικαὶ μελέται ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δέχεται παθητικῶς τὰς γεωγραφικὰς καταστάσεις, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπιβάλλεται αὐτὸν διὰ τῆς ἱκανότητός του νὰ προσαρμόζεται εἰς αὐτάς καὶ νὰ τὰς ἐκμεταλλεύεται.⁵

Αἱ μελέται αὐταὶ περὶ τῆς διχονοίας τῶν Ἑλλήνων ἔχουν τὸ κοινὸν γνώρισμα ὅτι περιορίζονται εἰς ἓν ἐπίπεδον ἐρμηνείας μόνον. Τὸ φαινόμενον τῆς συγκρούσεως εἶναι σύνθετον μὲ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζονται ὡς θετικά ἢ ἀρνητικὰ ἀναλόγως πρὸς τὴν τοποθέτησιν τοῦ ἐρευνητοῦ. Ἡ ἐκδηλουμένη προτίμησις τῆς ἀπομονώσεως καὶ ἐξετάσεως τῶν ἀρνητικῶν ἢ φαινομενικῶς ἀρνητικῶν στοιχείων ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἔννοια τῆς διαμάχης θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, κυρίως τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς «κακὸν πρᾶγμα», καὶ ὑπάρχει τάσις ἠθικοποιοῦσθαι τὸν «κακὸν πραγματῶν».⁶

Ἡ ἰδέα αὕτη ἔχει ἐπιπτώσεις καὶ ἐπὶ τῶν διαφόρων κοινωνιολογικῶν θεωριῶν διὰ τῶν ὁποίων γίνονται προσπάθεια κατανόησεως καὶ ἐρμηνείας τῶν συνθηκῶν λειτουργίας τῶν πάσης φύσεως κοινωνιῶν.⁷ Εἶναι δὲ αὕτη ἰδιαίτερος ἐμφανὴς εἰς τὰς φαινομενικῶς δισταμένους κοινωνιολογικὰς θεω-

ρίας τῆς τάξεως τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ συστήματος τῆς κοινωνίας καὶ τῆς διαμάχης αὐτῶν.

Αἱ συγκρούσεις καὶ διαμάχαι ἀντιμετωπίζονται ὑπὸ τῆς πρώτης θεωρίας ὡς παθολογικαὶ καταστάσεις, τὰ αἰτία τῶν ὁποίων ἀναζητοῦνται διὰ τὴν θεραπείαν τῶν μὲ ἀπώτερον σκοπὸν τὴν εὐρυθμὸν λειτουργίαν τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος.⁸ Ἡ δευτέρα θεωρία ἀντιλαμβάνεται τὴν κοινωνίαν ὡς μίαν παλαιστραν ἐπὶ τῆς ὁποίας συνεχῶς οἱ ἄνθρωποι συγκρούονται. Αὕτη ἡ ἄλυσις τῶν συγκρούσεων εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ὑπάρξεως περιορισμένων ἀγαθῶν, μοῖραν τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι ἀγωνίζονται νὰ ἀποκτήσῃ.⁹ Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν ἀλλαγὴ καὶ πρόοδος εἶναι δυνατὴ διὰ τοὺς ἀποξενούμενους ἢ μὴ μετέχοντας τῶν κοινῶν ἀγαθῶν μόνον διὰ τῆς νικηφόρου πάλης τῶν ἐναντιῶν τῶν διαχειριζομένων ἢ καρπουμένων ταῦτα.¹⁰

Ἐκάστη τῶν θεωριῶν αὐτῶν, κεχωρισμένως λαμβανομένη, δὲν παρουσιάζει πλήρη εἰκόνα τῆς λειτουργίας μίας πραγματικῆς κοινωνίας, ἀλλὰ τὰς γνωστικὰς κατηγορίας τοῦ ἐκφράζοντος ταύτην ἐπιστήμονος. Ἀμφότερα ὁμοῦ αἱ θεωρίαι, μολονότι φαίνονται ἀντίθετοι, εἶναι συμπληρωματικαὶ ἡ μία τῆς ἄλλης, ἀσχέτως ἂν οἱ κοινωνιολόγοι καὶ ἀνθρωπολόγοι, ἀντὶ μῆς καθολικῆς ἐξετάσεως τῆς κοινωνίας τῶν ὁποίων μελετοῦν, προτιμῶν νὰ λαμβάνουν τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην θέσιν.¹¹ Χαρακτηριστικὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ λειτουργικὴ θεωρία, ἡ κυρία κοινωνιολογικὴ θεωρία τῆς Δύσεως, ἔχει δεχθῇ ἐπιδράσεις μαρξιστικὰς, ἐνῶ ἡ ἀκαδημαϊκὴ κοινωνιολογία εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἑνωσην ἤδη ἐπὶ Στάλιν ἐδέχθη ἀπόψεις τῆς λειτουργικῆς θεωρίας.¹²

Κατὰ τὰς τελευταίας δύο δεκαετίαις ἐδημιουργήθη μία κίνησις εἰς κοινωνιολογικοὺς καὶ ἀνθρωπολογικοὺς κύκλους, ἡ ὁποία ἐπεδίωξε νὰ τόνισθαι τὰ σημεῖα ἐπαφῆς τῶν δύο αὐτῶν ἀντιθέτων θεωριῶν. Ἐπειδὴ ὁμοῦ εἰς αὐτὴν τὴν προσπάθειαν συντετικῆς ἐργασίας ἐξαιρεται ἡ λειτουργικὴ σημασία τῆς συγκρούσεως,¹³ ἡ γῆρθη ἀντίδρασις ὑπὸ ἄλλης ὁμάδος κοι-

8. Ἐδὼ κατατάσσονται αἱ θεωρίαι τῶν Emile Durkheim, Robert K. Merton καὶ Talcott Parsons.

9. Διὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ «περιορισμένου ἀγαθοῦ» κυρίως εἰς τὰς ἀγροτικὰς κοινωνίας, βλέπε George Foster, «Peasant Society and the Image of Limited Good», *American Anthropologist*, LXXVII, 1965, σσ. 293-315; George M. Foster, «The Anatomy of Envy: A Study in Symbolic Behavior», *Current Anthropology*, XIII (2), 1972, σσ. 165-202.

10. Ἐδὼ κατατάσσονται αἱ θεωρίαι τῶν Karl Marx καὶ C. Wright Mills.

11. P. C. Lloyd, «Conflict Theory and Yoruba Kingdoms», εἰς *History and Social Anthropology*, ἐκδ. ὑπὸ I. M. Lewis, London and New York, 1968, σ. 32.

12. Alvin W. Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*, 1970, σσ. 341-372, 447-478.

13. Βλέπε π.χ. Ralf Dahrendorf, *Class and Social Conflict in Industrial Society*, Stanford, 1959; Max Gluckman, *Custom and Conflict in Africa*, Oxford, 1955; Lewis A. Coser, *The Functions of Social Conflict*, Glencoe, 1956; Pierre Van

1. Theodore Saloutos, *The Greeks in the United States*, Cambridge, Mass., 1964, σσ. 138-159, 185-209.

2. Evangelos Vlachos, ἐνθ' ἂν., σσ. 129, 133.

3. Edwin C. Buxbaum, «Greek Island Chauvinism in the United States», Ἀνακοίνωσις γενομένη κατὰ τὸ ἐτήσιον συνέδριον τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρείας τὸν Νοέμβριον τοῦ 1971 εἰς Νέαν Ὑόρκην.

4. J. B. Bury, *A History of Greece*, London, 1963, σσ. 2, 4.

5. Βλέπε π.χ. June Helm, «The Ecological Approach in Anthropology», *The American Journal of Sociology*, LXVII (6), 1962, σ. 630.

6. Paul Bohannan ἐκδ., *Law and Warfare: Studies in the Anthropology of Conflict*, Garden City, 1967, σ. XI.

7. Βλέπε π.χ. Theodore M. Mills, *The Sociology of Small Groups*, Englewood Cliffs, 1967.

νωνικῶν ἐπιστημῶν οἱ ὅποιοι, ὑποστηρίζοντες ὅτι ἡ κρατοῦσα σήμερον κοινωνιολογικὴ θεωρία στηρίζεται ἐπὶ τῆς ιδέας ὅτι τὰ μέλη μιᾶς κοινωνίας βασικῶς συμφωνοῦν, ἐξήτησαν ἀντικατάστασιν αὐτῆς διὰ τῆς θεωρίας τῆς συγκρούσεως.¹ Ἀποκρούων τὴν μονομερῆ αὐτὴν ἄποψιν ὁ Robin M. Williams ὑποστηρίζει ὁρθῶς ὅτι οὐδεμία τῶν θεωριῶν αὐτῶν εἶναι ἐντελῶς ὁρθή ἢ ἐντελῶς λανθασμένη, διότι «πραγματικαί κοινωνίαι κρατοῦνται μαζὶ διὰ συναινέσεως, ἀλληλεξαρτήσεως, κοινωνικότητος καὶ ἐξαναγκασμοῦ».²

Αἱ ἀντίθετοι ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς συγκρούσεως δέον ὅπως ἀναζητηθῶν εἰς τὴν φύσιν τοῦ φαινομένου τούτου. Ἐκάστη περίπτωσις διαμάχης ἢ συγκρούσεως, ἀνεξάρτητως τῶν φαινομένων ἀποτελεσμάτων, εἶναι πρᾶξις μεσολαβήσεως μεταξὺ ἀντιθέσεων αἱ ὅποια δύνανται νὰ προκληθῶν ἀπὸ μίσος, φθόνον, διαφόρου ἀνάγκας, κτλ. («Ἡ σύγκρουσις εἶναι οὕτω σχεδιασμένη, ὥστε νὰ διαλύῃ δισταμένους διῆσους· εἶναι τρόπος ἐπιτεύξεως ἐνὸς εἶδους ἐνότητος ἁκμῆ καὶ ἂν αὕτη ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ ἐκμηδενισμοῦ μιᾶς τῶν συγκρουομένων παρατάξεων».)³

Ὁ ρόλος τοῦ μεσάζοντος εἶναι διττῆς φύσεως. Ἐχει στοιχεῖα ἀφορτέρων τῶν ἀντιμαχομένων ἢ ἀντιτιθεμένων μεριδίων, αἱ ὅποια ἐργάζονται συγχρόνως. Οὕτω κατὰ τὴν περιόδον τῆς κρίσεως, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ θετικὸν ἀποτελέσμα τῆς ἐνότητος (ἂν τὸ λάβωμεν ὡς θετικὸν) ἐπιτυγχάνεται, τὸ ἀρνητικὸν τοιοῦτον τῆς διαιρέσεως (ἂν τὸ λάβωμεν ὡς ἀρνητικὸν) ἀναπτύσσεται.

Ἐκάστη συνάντησις τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ εἶναι ἐνδείξεις κοινωνικότητος, εἶναι ταυτοχρόνως ἑδαφος πιθανῆς συγκρούσεως, διότι τὰ συναισθήματα, τὰ ὅποια προκαλοῦν τὴν σύγκρουσιν, δημιουργοῦνται, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐρχονται εἰς ἐπαφὴν. Ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, «τοῖς γὰρ ἐγγὺς καὶ γρόνῳ καὶ τόπῳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ δόξῃ φθονοῦσιν».⁴ Αἱ δημιουργοῦμεναι ἐκ τῶν εἰδῶν αὐτῶν γειννιάσεως σχέσεις ἀφήνουν, κατὰ τὸν Freud, κάποιον συναισθημα μίσους καὶ ἐχθρότητος, τὸ ὅποτον ἐξαλείφεται πολλάκις διὰ καταπίεσεως.⁵

Den Berghie, «Dialectic and Functionalism: Toward A Theoretical Synthesis», *American Sociological Review*, XXVIII, 1963, σσ. 695-705.

1. Βλέπε π.χ. Bert N. Adams, «Coercion and Consensus Theories: Some Unresolved Issues», *The American Journal of Sociology*, LXXI, 1966, σσ. 714-717; John Horton, «Order and Conflict Theories of Social Problems as Competing Ideologies», *The American Journal of Sociology*, LXXI, 1966, σσ. 701-713; Ralf Dahrendorf, *Gesellschaft und Freiheit*, München, 1961.

2. Robin M. Williams, Jr., «Some Further Comments on Chronic Controversies», *The American Journal of Sociology*, LXXI, 1966, σ. 721.

3. Georg Simmel, *Conflict*, Glencoe, 1955, σ. 13.

4. *Ars Rhetorica*, 1388^a 6-7.

5. Sigmund Freud, *Group Psychology and the Analysis of Ego*, London, 1948, σσ. 54-55.

Ψυχολογικοί, κοινωνικοί καὶ πολιτισμικοί παράγοντες διαμορφώνουν ὁμοῦ τοὺς ἰδιαίτερους τύπους ἐνότητος καὶ συγκρούσεως, χαρακτηριστικὸς εἰς μίαν περιοχὴν ἢ ομάδα ἀνθρώπων. Τὴν ιδέαν ταύτην δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐφαρμοζομένην εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλληνες ἔχουν τὴν χαρακτηριστικὴν ιδιότητα νὰ μὴ ἀναγνωρίζουν σφάλματα, τὰ ὅποια οἱ ἴδιοι ἴσως διέπραξαν, ἀλλ' ἀποδίδουν εἰς συνανθρώπους ἢ ὑπερφυσικά ὄντα τὴν εὐθύνην. Μολοντοὶ ἡ ψυχολογικὴ αὕτη κατάστασις δὲν χαρακτηρίζει ἀποκλειστικῶς τοὺς Ἑλλήνας, ἐπιδρᾷ ἰδιαίτερος ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτήρος, διότι ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀξίας ἐπιτυγχάνεται μία χημικὴ ἔνωσις, ἡ ὅποια δημιουργεῖ ἰσχυρὸν ἀτομισμὸν. Ἐξ αὐτοῦ περαιτέρω καλλιιεργεῖται δὲξ ἀνταγωνιστικὸν πνεῦμα.

Ὁ ἀγὼν διὰ τὴν νίκην γίνεται πρὸς χάριν τῶν ἀντιθέσεων ἐκείνων, αἱ ὅποια ὀρίζουν τὰ χαρακτηριστικά, τὰ ὅποια ὁ Ἕλληνας θεωρεῖ ὅτι τὸν διαφοροποιοῦν ὡς ἄτομον ἐναντὶ τῶν συγγενῶν, φίλων, γνωστῶν, κτλ. Οὕτως, ἐνῶ ὁ ἀτομισμὸς δημιουργεῖ δὲξ ἀνταγωνιστικὸν πνεῦμα, ἡ ἐπιδίωξις τῆς φήμης καὶ δόξης ἐπιτυγχάνεται χάρις εἰς τὸ πνεῦμα αὐτό. Τὸ περιεχόμενον τῶν ἀξιῶν αὐτῶν καθορίζεται ὑπὸ ὁρισμένων προτύπων ὁριζομένων ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμικοῦ συστήματος. Ἡ διατήρησις τῶν ὁμῶς ἀπαιτεῖ συνεχῆ ἀγῶνα εἴτε διότι ἐκ τῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν τὰ κριτήρια ἀλλάσσουν, ἐπειδὴ ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου ἀλλάσσει, εἴτε διότι τὸ ἄτομον θεωρεῖ ὅτι ἡ θέσις τοῦ ἔχει μειωθῇ, ἐπειδὴ ἡ θέσις ἄλλου μετὰ τοῦ ὁποῦ ἀνῆκον εἰς τὴν ἰδίαν ὁμάδα ἐβελτιώθη. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου δημιουργοῦνται συναισθηματικά ζήλια, φθόνον, μίσους, κτλ., διότι, καὶ ἂν θεωρητικῶς δὲν ἐμειώθη ἡ θέσις τοῦ, εἰς τὴν πρᾶξιν τὸ τοιοῦτον συνέβη ἕνεκα τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἄλλου.⁶

Ὁ συναγωνισμὸς καθίσταται σκληρότερος καὶ αἱ συγκρούσεις εἶναι ἀναπόφευκτοι εἰς ἓν πολιτισμικὸν σύστημα, ὡς εἶναι τὸ ἑλληνικόν, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς κρίσεις τῆς κοινῆς γνώμης. Οἱ E. R. Dodds⁷ καὶ A. W. Adkins⁸ ὠνόμασαν τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμικὸν σύστημα shame culture διότι διεπίστωσαν ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη ἐπαίει βαρύνοντα ρόλον εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν πράξεων τῶν ἀτόμων. Ἡ κοινὴ γνώμη προέτρεπε τὸ ἄτομον εἰς ἐπιτέλεσιν ἔργων, τὰ ὅποια θὰ τοῦ προσέφερον τὰς μνημονευθείσας ἀξίας ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν κανόνων τῶν καθορισθέντων ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἡ ὑπέρμετρος ὁμῶς ἐπιδίωξις

6. Alvin W. Gouldner, *The Hellenic World: A Sociological Analysis*, New York, 1965, σ. 56.

7. E. R. Dodds, *The Greeks and the Irrational*, Berkeley, 1951.

8. A. W. Adkins, *Merit and Responsibility: A Study in Greek Values*, Oxford, 1960.

τῶν ἀξίων αὐτῶν, ἡ ὁποία ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνοδὸν τοῦ ἀτόμου εἰς ἐπιπεδὰ μὴ ἐπιτρεπτά ὑπὸ τῆς κοινωνίας, ἡμποδίζετο ὑπὸ τῆς ἀναπτυχθείσης ἀξίας τοῦ «μηδὲν ἄναν», ἡ ὁποία εἰργάζεται ὡς κλεις ἀσφαλείας. Ἡ ὑπέρβασις τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα καθόριζον τὴν θέσιν τοῦ ἀτόμου εἰς μίαν δεδομένην κοινωνίαν, ἐθεωρεῖτο «ὑβρις» καὶ ἐτιμωρεῖτο ὑπὸ τῶν θεῶν. Ἡ ἔννοια ὁμῶς τῆς «ὑβρεως» ἀνεκαλύφθη ὡς μηχανισμὸς ἀντιδράσεως τῆς δεδομένης κοινωνίας ἐναντίον ἐκείνων ἐκ τῶν μελῶν τῆς, τὰ ὁποῖα ἐδείκνυν τάσεις ἐγκαταλείψεως τῆς καὶ εἰσδοχῆς εἰς ἄλλην κοινωνίαν.

Τὸ συναγωνιστικὸν πνεῦμα, μετασχηματιζόμενον εἰς ἀνταγωνιστικὸν μὲ συχνὴν συνείπαι τὰς συγκρούσεις, ἐκυριάρχει εἰς ὅλας τὰς φάσεις τῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἦτο παρὸν εἰς τὴν θρησκείαν, ἂν καὶ αἱ ἐν αὐτῇ παρουσιαζόμεναι διαμάχαι ἔχουν θεωρηθῇ ὅτι εἶναι δάνεια ἐξ ἀνατολῆς.¹ Ἐνεφανίζετο εἰς τὸ δρᾶμα ὄχι μόνον τὰς στοιχεῖον τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν κατάρτησιν τοῦ ἐπάθλου τῆς νίκης ἀλλὰ, καὶ τὸ σπουδαιότερον, εἰς αὐτὰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ἔργων. Παρουσιάζεται εἰς τοὺς διαφόρους τοπικοὺς καὶ πανελληνίους ἀγῶνας ἐπιδείξεις σωματικῆς ρώμης καὶ πνευματικῆς ὑπεροχῆς. Ἦτο ἐμφανὲς εἰς τὴν πολιτικὴν κοινίστραν μὲ τὰ διυστάματα μέρη καὶ τὰς μεταξὺ τὸν συγκρούσεις, ἡ παρατήρησις τῶν ὁποίων ἐπιδέσσει τὴν σκέψιν τῶν φιλοσόφων, κυρίως τῶν προσοκρατικῶν.² Ἡ ἐπίδρασις τῶν πολιτικῶν ἀντιθέσεων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων σχολῶν καὶ εἰδῶν τῆς φιλοσοφίας φαίνεται ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ρητορικῆς ἐναντι τῆς καθαρᾶς φιλοσοφίας.

Ἡ μεγάλῃ ἀνάπτυξις τῆς ρητορικῆς τέχνης κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἕλληνας ὡς ἀρεσκόμενος εἰς τὴν ἀνέυρεσιν ἀντιθέσεων ἦτο κατὰ βάσιν τύπος *ρητορικὸς* καὶ ὄχι *διαλεκτικός*, μολοντοὶ ἡ *Ρητορικὴ* καὶ ἡ *Διαλεκτικὴ* δὲν διαφέρουν, δεδομένου ὅτι τὰ μέρη ἐνὸς *διαλεκτικοῦ* λόγου δύναται νὰ ληφθῶν εἰς λόγους *ρητορικῶν*, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἐρωτήσεως καὶ ἀπαντήσεως ἀναζητοῦν νὰ συμπληρώσιν τὰς ἀντιθέσεις τῶν εἰς ὑψηλότερα ἐπιπεδὰ συνθέσεως. Ἐπὶ πλέον, τοὺλάχιστον κατὰ τὸ πλατωνικὸν σχῆμα, ἡ *διαλεκτικὴ* ἀρχίζει ἀπὸ τὴν γνώμην ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μέρος τοῦ βασιλείου τῆς *ρητορικῆς*.³ Εἰς δὲ τὸν σκοπὸν τῆς *ρητορικῆς* καὶ τῆς *διαλεκτικῆς* εἶναι ἡ ἀπόδειξις ἀντιθέτων ἀποψεῶν.⁴ Ἀλλὰ ἡ λειτουργία τῆς *ρητορικῆς* δὲν εἶναι μόνον νὰ δημιουργῇ καταστάσεις διαρέσεως, ἀλλὰ καὶ συμβολικῆς ἐνώσεως τοῦ *ρήτορος* μετὰ μιᾶς

μερίδος ἡ ὁποία ἀντιμάχεται ἄλλην. Ὁ *ρήτωρ* εἶναι δυνατόν νὰ προσπαθῇ νὰ συνενώσῃ διασταμένας ομάδας διὰ τῆς καταδείξεως τῶν κοινῶν τῶν σημείων μὲ ἀπώτερον σκοπὸν νὰ φέρῃ αὐτὰς ἡνωμένας ἀντιμετώπους πρὸς ἄλλας ομάδας. Ἡ συνένωσις προσπαθειῶν χιλιάδων ἢ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων πρὸς πόλεμον εἶναι τὸ πλέον τρανὸν παράδειγμα τοῦ διφυοῦς χαρακτῆρος τῆς *ρητορικῆς*.⁵

Ρητορικὴ δὲν ἐννοεῖται ἐδῶ ἡ τέχνη τῆς χρησιμοποίησεως καλογολικῶν σχημάτων λόγου, ἀλλὰ ἡ στρατηγικὴ τοῦ *ρήτορος* νὰ ταυτίσῃ, διὰ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς μορφῆς τοῦ ὅλου λόγου καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ, τὸ ἰδικόν του συμφέρον πρὸς αὐτὸ τὸ ἀκροατήριον, τὸ ὁποῖον, ἐν ὅσον ἀναγνωρίσῃ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ὡς οἰκεῖα, δύναται εὐκόλως πλέον νὰ δεχθῇ καὶ τὰς εἰσηγήσεις τοῦ *ρήτορος* ὡς ἀποβλεπούσας εἰς τὸ συμφέρον του.

Τὸ ὅτι ὁ Ἕλληνας ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τύπος *ρητορικὸς* μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἀνέζητει ἀντιθέσεις ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ὅπως ὁ John Linton Myres ἔχει τόνισαι, οἱ Ἕλληνες περισσότερον παντὸς ἄλλου ἀρχαίου λαοῦ ἐβλεπον εἰς τὰς φυσικὰς ἢ ὀργανικὰς θεωρίας τῶν ἀντιθέσεων γεωγραφικὰς, βιολογικὰς, καὶ βλαστητικὰς. Τὸ τοιοῦτον γίνεται φανερόν εἰς τοὺς μύθους, τὴν λογοτεχνίαν, καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας τῶν.⁶

Αὕτῃ ἡ κλίσις πρὸς ἀνέυρεσιν ἀντιθέσεων διατηρεῖται ἀνέπαφος καὶ εἰς τοὺς νεοέλληνας, οἱ ὁποῖοι ἀντιλαμβάνονται τὸν κόσμον συντιθέμενον ἀπὸ ἀντιτιθέμενα καὶ συμπλεκόμενα στοιχεῖα. Ἐπίγνωσιν τῆς ταυτότητός του ὁ Ἕλληνας λαμβάνει διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἀντιπαράταξως τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους. Δι' αὐτὸ θεωρεῖ ὅτι ὅλη ἡ ζωὴ τοῦ εἶναι συνεχῆς ἀγὼν πάλης· «παλεύει» μὲ τὸ ἔδαφος, μὲ τὸν καιρὸν, μὲ τὸ περιβάλλον, μὲ τὸν συνάνθρωπόν του.⁷

Ἐχει λεχθῇ ὅτι «ἡ ἀμοιβαία σχέσις πρωτογόνων λαῶν εἶναι πάντοτε ἡ τοιαυτὴ τῆς ἐχθρότητος... Ὁ δὲ πόλεμος εἶναι σχεδὸν τὸ μόνον μέτρον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται ἐπαφὴ μὲ ξένας ομάδας».⁸ Μολοντοὶ πολλάκις ἔχουν ἐπισημανθῇ στοιχεῖα πρωτογονισμοῦ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἡ ἐχθρότης ἡ ὁποία κατέληγεν εἰς πόλεμον μεταξὺ γειτονικῶν πόλεων ἢ αἱ διάφοροι πολιτικοκοινωνικαὶ διαμάχαι τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθοῖν μόνον διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς ἐγκυρότητος τοῦ ὡς ἄνω ἰσχυρισμοῦ. Αἱ παρατη-

1. Robert A. Nisbet, *Social Change and History*, New York, 1969, σσ. 86-87.

2. Robert A. Nisbet, ἐνθ' ἄν., σ. 86.

3. Kenneth Burke, *A Rhetoric of Motive*, Berkeley and Los Angeles, 1969, σ. 53.

4. Aristotelis, *Ars Rhetorica*, 1355^a 33-36.

5. Διὰ τὴν τεχνικὴν τῆς προσπάθειας ταυτισμοῦ τῶν συμφερόντων τοῦ *ρήτορος* μετὰ τοῦ τοιοῦτου τοῦ ἀκροατηρίου του διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς μεθόδου τοῦ ἐντέχνου προφορικοῦ λόγου, βλέπε Gregory Gizelis, *Narrative Rhetorical Devices of Persuasion in the Greek Community of Philadelphia*, Ph. D. Dissertation, University of Pennsylvania.

6. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Nisbet, ἐνθ' ἄν., σσ. 16-17.

7. Ernestine Friedl, *Vasilika: A Village in Modern Greece*, New York, 1962, σσ. 75-78.

8. Georg Simmel, ἐνθ' ἄν., σσ. 32-33.

ρούμεναι συνεχεῖς διαμάχαι καὶ συγκρούσεις μεταξύ τῶν Ἑλλήνων εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνυπάρξεως καὶ συνεργασίας δύο παραγόντων: ὁ πρῶτος εἶναι ἡ τοῦ Ἑλληνος διάθεσις ἀνευρέσεως καὶ «ἀποδείξεως ἀντιθέσεων», εἰς τὴν ὅποιαν ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τῆς πάλης, τοῦ ἀγῶνος. Ἐδῶ σημειώνεται ἡ παρουσία τοῦ δευτέρου παράγοντος· ἐντός τῆς ἐννοίας τοῦ ἀγῶνος ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ παιγνιδίου.¹ Ὁ Ἑλλήν δὲν εἶναι μόνον τύπος *ρητορικός* ἀλλὰ καὶ *φιλοπαίμων*, διότι ἀρέσκεται εἰς τὸ νὰ παίξῃ τὸ παιγνίδιον τῆς ἀνευρέσεως ἀντιθέσεων. Πολλοὶ πολιτικοὶ πράξεις τῶν νεοελλήνων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀπελευθερώσεώς των μέχρι σήμερον δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας τῆς φιλοπαίμονος διαθέσεως τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ παιγνίδιον τῶν ἀντιθέσεων παίζεται εἴτε ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων τοῦ παιγνιδίου «ἀνευ ἀποτελέσματος» (*zero-sum game*), εἴτε ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παιγνιδίου «ὅλοι κερδίζουν» (*non-zero-sum game*). Συμφῶνός πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ παιγνιδίου «ἀνευ ἀποτελέσματος», κερδίζει κάποιος ἐφ' ὅσον ὁ συμπαίκτης του χάσῃ· ἐπομένως τὸ ἀποτέλεσμα παραμένει τὸ αὐτό, διότι τὰ κέρδη πρὸς τὴν νικητοῦ ἰσοῦνται πρὸς τὰς ἀπωλείας τοῦ ἡττημένου. Εἰς τὸ παιγνίδιον «ὅλοι κερδίζουν» ὁμως, «τὰ κέρδη τοῦ νικητοῦ δὲν ἐξισοῦνται κατ' ἀνάγκην πρὸς τὰς ἀπωλείας τοῦ ἡττημένου, ὁ ὅποιος εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι δυνατόν νὰ θεωρήσῃ ὅτι ἔχει κερδίσει, ἐφ' ὅσον ἔχῃ φθάσει εἰς τὸ ὅριον τοῦ ὁποῖου εἴχε θέσει».²

Ἐπειδὴ ἐπακόλουθον τοῦ παιγνιδίου «ἀνευ ἀποτελέσματος» εἶναι πολλὰκις ἡ δημιουργία λίαν δυσαρέστων καταστάσεων, ἔχει ἐπικρατήσῃ ἡ ἐντύπωσις ὅτι οἱ Ἕλληνες προτιμοῦν αὐτὸν τὸν τύπον τοῦ παιγνιδίου μόνον. Ὑπάρχουν βεβαίως λόγοι οἱ ὅποιοι ὑποστηρίζουν αὐτὴν τὴν γνώμην. Ὁ νικητὴς δὲν θεωρεῖται ἀνώτερος μόνον εἰς ἓν συγκεκριμένον παιγνίδιον, ἀλλὰ τὸν γενικῶς ὑπάρχει ἡ τάσις γενικεύσεως τῆς ἀνωτερότητος καὶ εἰς ἄλλους τομεῖς. Ὁ ἰσχυρισμός τοῦ Huizinga, ὅτι εἰς τὸν ἀναπτυσσόμενον συναγωνισμόν δὲν εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας ἡ ἐπιθυμία διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς νίκης ἢ διὰ τὴν ἐπίδειξιν ἰσχύος μέσθ τῆς νίκης, ἀλλ' ἡ διάθεσις πρὸς τὸ παίζειν,³ δὲν εὐσταθεῖ εἰς πολιτικὸν σύστημα ἀντὶ ὁποῖον θεωρεῖ οἰανδήποτε ἦταν ὡς ἐντροπὴν ἀνεξαρτήτως τῶν περιστάσεων.⁴ Ἀπὸ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ παραδοχὴ τῆς ἥτης δυσκόλως γίνεται. Εἰς τὸν τύπον τοῦ παιγνιδίου αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὁ νικητὴς προσπαθεῖ νὰ κρατήσῃ σταθερὰν τὴν ἀδόστασιν ἀπὸ τὸν ἡττημένον ἢ καὶ νὰ τὴν αὐξήσῃ, ὁ δὲ

τελευταῖος μάχεται διὰ τὸ ἀντίθετον, οἱ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ τοῦ ἀγῶνος περιορίζονται μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάλογον ἐλάττωσιν τῆς ποικιλίας τῶν ἀντιθέσεων.

Ἡ συνεχὴς ἀνακάλυψις ἀντιθέσεων, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸ παιγνίδιον «ὅλοι κερδίζουν», ἐπιτρέπει μεγαλύτεραν ἀνεσιν εἰς τοὺς ἀγωνιστάς, οἱ ὅποιοι παίζουν πρὸς χάριν τοῦ παιγνιδίου καὶ ὄχι πρὸς χάριν τῆς νίκης. Τοιοῦτοτρόπως, διὰ τῆς μειώσεως τῶν πάσης φύσεως ἀναγκῶν ἢ τῆς ἀνάγκης πρὸς συνεχεῖς νίκας, μειοῦται ἡ σφοδρότης τοῦ παιγνιδίου καὶ ἐπομένως ἡ αὐξήσις τῆς ἐντάσεως ἀποφεύγεται.

Εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα τῆς Φιλαδελφείας, ἐν Ἀμερικῇ, λαμβανομένην ἐν τῷ συνόλῳ τῆς διεπιστώσεως ἐκ τῶν μακρῶν καὶ ἐντατικῶν λαογραφικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν ἐρευνῶν μου ὅτι εἰς διαφορετικὰς περιόδους προετιμήθη διαφορετικὸς τύπος τοῦ «παιγνιδίου τῶν ἀντιθέσεων». Ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς δευτέρας δεκαετίας τοῦ τρέχοντος αἰῶνος μέχρι τοῦ τέλους τῆς τετάρτης δεκαετίας τὸ «παιγνίδιον ἀνευ ἀποτελέσματος» ἐπαίξετο μὲ σφοδρότητα μετὰ δύο παρατάξεων, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὁποίων ἐμόχθουν νὰ ἐπιτύχουν ἢ νὰ διατηρήσουν τὴν ἡγεμονίαν ὁλοκλήρου τῆς κοινότητος. Ἐπειδὴ ὑπῆρχον καὶ πολιτικὰ διαφωρά, οἱ μὲν βασιλικοὶ, οἱ δὲ βενιζελικοὶ, ἡ διαίρεσις τῆς κοινότητος διὰ τῆς δημιουργίας καὶ ἐτέρας ἐκκλησίας, τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἐκτός τῆς ὑπαρχούσης τοιαύτης τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἀπεδόθη εἰς λόγους πολιτικούς, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐν τούτοις «τὰ πολιτικὰ ἦσαν ἡ ἀφορμὴ τοῦ διχασμοῦ καὶ ὄχι τὰ αἷτια. Τὰ αἷτια δέον νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὸ γεγονός ὅτι οἱ νεωστὶ ἀνελθόντες εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἐξήχουν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῆς κοινότητος. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ διοικοῦντες ἤρουντο τοῦτο, ἀνεπύχθη δὲξ ἄνταγωνισμός μὲ δυσαρέστους ἐπιπτώσεις δι' ὁλόκληρον τὴν κοινότητα.

Ἡ ἐκτόνωσις τῆς ἐντάσεως δὲν ἐπετεύχθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἰδρυσιν καὶ δευτέρας ἐκκλησίας, διότι εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ ἀποσχισθέντες δὲν ἦσαν ἀρκετοὶ διὰ νὰ τὴν στηρίξουν καὶ ἐπὶ πλεόν ἡ ἰδέα μιᾶς ἐνιαίας κοινότητος μὲ μίαν ἐκκλησίαν καὶ ἓν ἐκκλησιαστικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον θὰ διώκει ὅλην τὴν κοινότητα, ἦτο ἔντονος.

Ὁ δεύτερος τύπος τοῦ παιγνιδίου ἐπεκράτησε μετὰ τὸ 1940. Αἱ διαμάχαι δὲν εἶχον τὸν χαρακτήρα τὸν σκληρῶν συγκρούσεων, διότι συνεχῶς νέαι ἀντιθέσεις ἀνευρίσκοντο, αἱ ὁποῖαι ἠβύλουν τὴν ἔντασιν, πρὶν φθάσῃ εἰς ἐκρηκτικὸν σημειον. Οὕτως, ὁ πρὸβάλλωντες ἀπαιτήσεις ἀρχηγίας εὗρισκον ἱκανοποιησὶν τῆς ἐπιθυμίας των διὰ τῆς δημιουργίας νέων ἐκκλησιῶν, σωματείων, ἐταιρειῶν, κτλ. Βεβαίως αἱ διέξοδοι αὗται δὲν εὗρισκοντο ὅλαι ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου. Ἐδημιουργήθη ὁμως οὕτως

1. Johan Huizinga, *Homo Ludens: A Study of the Play Element in Culture*, Boston, 1962, σ. 48.

2. P. C. Lloyd, *ἔνθ* ἄν., σ. 31.

3. Huizinga, *ἔνθ* ἄν., σ. 50.

4. Gouldner, *The Hellenic World*, σ. 49.

ιεραρχικὸν σύστημα ἐλέγχου τῶν διαφορῶν καὶ χαλιναγωγίσεως τῆς ἐπιθετικότητος.

Δύναται τις νὰ υποβάλῃ ἐρωτήσιν ὅς πρὸς τὸ κατὰ πόσον ὀριζόμενα στοιχεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐβασίσθη ἡ ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τῆς συγκρούσεως εἰς τὸν ἑλλαδικὸν ὥρον ὑπάρχουν καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀμερικῆς. Παρ' ὅλας τὰς ἀναποφεύκτους διαφοράς, ἡ ὁμοιότης τοῦ φαινομένου δὲν εἶναι ἐπιφανειακή. Ἡ ἔμφασις εἰς τὴν προσωπικὴν φήμην καὶ τιμὴν, ἡ ὁποία εἶναι εἰς μετεσχηματισμένους τρόπους ἐκφράσεως τοῦ ἀτομισμοῦ τῶν, εἶναι πασιφανὴς εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν χαρακτηριστὰ συναγωνιστικὰ.

Ὁ ἀτομισμὸς ἔχει διττὴν προέλευσιν, τὴν νεο-ελληνικὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἀμερικανικὴν τοιαύτην. Αὐτὰ ὁμοιὰ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἔχουν κοινὴν πηγὴν τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμικὸν σύστημα, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ ἀτομισμὸς ἐκληρονομήθη εἰς τὸν Δυτικὸν πολιτισμόν.¹

Ἡ ὑπερβολικὴ χρῆσις τοῦ ἀτομισμοῦ μετριάζεται διὰ τῆς παρεμβολῆς τῆς ἀξίας τοῦ «μηδὲν ἄγαν» ἡ ὁποία, ἐφ' ὅσον δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ Ἑλληνοαμερικανοῦ, ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖ παραδοσιακοὺς τρόπους ἐπιβολῆς ἐλέγχου ἐπὶ τοῦ ἀτόμου.

Εἰς τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἔγκειται ἡ συμβολὴ τῆς λαογραφίας ὡς κοινωνικοῦ φαινομένου, διότι «δεικνύει τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα συνήθως τὰ μέλη μιᾶς ὁμάδος ἀνθρώπων συμπλέκονται καὶ παρουσιάζει τρόπους διὰ τῶν ὁποίων αἱ διαφοραὶ δύναται νὰ διακανονισθοῦν».²

Εἰς τὸ ὑπόλοιπον μέρος αὐτοῦ τοῦ ἀρθρου θὰ καταδείξω διὰ συγκεκριμένον παραδειγμάτων τὸν ρόλον τῆς λαογραφίας εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ ἐκτόνωσιν τοῦ φαινομένου τῆς συγκρούσεως. Διὰ λόγους καὶ μόνον μεθοδικοὺς θὰ διαχωρίσω τὸ λαογραφικὸν φαινόμενον εἰς δύο, τὸν ἔντεχνον παραδοσιακὸν προφορικὸν λόγον καὶ τὴν τελετουργικὴν πρᾶξιν, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξετάσω κατὰ τὴν ὥς ἄνω σειράν. Σημειωτέον ὅτι ταῦτα εἶναι διαφορετικοὶ διαυλοὶ μεταβιβάσεως μηνυμάτων προερχομένων ἀπὸ τὴν ἴδιαν πηγὴν.

Α. Ὁ ἔντεχνος παραδοσιακὸς προφορικὸς λόγος ἀποτελεῖ ἕν ἐδικὸν μέσον ἐπικοινωνίας, τὸ ὁποῖον ὑπόκειται εἰς νόμους παγκοσμίου ἰσχύος, ἀλλὰ καὶ εἰδικούς καθοριζομένους ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς, κοινωνικῆς ἢ ἄλλης, παρμοίας φύσεως, ὁμάδος. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἐπικοινωνίας ὑπάρχει ἡ ἐννοία τῆς πειθοῦς, ἡ ὁποία εἶναι εἰς ἐκ τῶν βασικωτέρων σκοπῶν τῆς ρητορικῆς.

Ἡ ρητορικὴ φύσις τοῦ ἐντέχνου παραδοσιακοῦ προφορικοῦ λόγου εὐρίσκεται βασικῶς εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἐπιτρέπει τὸν ταυτισμὸν τῶν ἀπόψεων τοῦ ρήτορος μετὰ τῶν τοιούτων τοῦ ἀκροατηρίου του, διότι ἀμφότεροι χρησιμοποιοῦν τὸν ἴδιον διάυλον διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν μηνυμάτων τῶν.

Ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς χρήσεως τοῦ ἐδικοῦ αὐτοῦ συστήματος ἐπικοινωνίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν βαθμὸν γνώσεως, ἐκ μέρους τοῦ ρήτορος, τοῦ κώδικος τῆς συμπεριφορᾶς τῆς ὁμάδος εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἀκροατήριον του ἀνήκει.

1. Ἡ τεχνικὴ τῆς χρησιμοποίησεως διηγῆσεων διὰ τὴν διὰ διακομωδῆσεως ἔκφρασιν συναισθημάτων ἀνταγωνισμοῦ καὶ ὑπεροχῆς ἐναντι γειτονικῶν πόλεων, χωρίων ἢ ὁμάδων ἀτόμων, ἥτοι γνωστῇ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὴν ἐκληρονόμησαν οἱ ἐπίγονοί των.³ Τὸ ἔθιμον αὐτὸ συνεχίζειν καὶ οἱ Ἑλληνες τῆς Ἀμερικῆς.

Αἱ διοργανούμεναι διὰ τὸν ἀφηγησικὸν ἰδεῖαν βασίζονται ἐπὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον μία ὁμάς ἀντιλαμβάνεται χαρακτηριστικὰ μιᾶς ἄλλης ὁμάδος καὶ τὰ τοποθετεῖ εἰς προὑπαρχούσας κατηγορίας τοῦ γνωστικοῦ συστήματος τῶν μελῶν τῆς. Ὁ τρόπος ἀντιλήψεως τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν ἐπιηρεάζεται συχνάκις ὑπὸ ψυχολογικοῦ παράγοντος διπλῆς φύσεως: εἶναι δηλαδὴ δυνατόν ἐν ἀτομῳ νὰ ἀποδίδῃ εἰς ἄλλο χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα τὸ ἴδιον τὸ ἀτομὸν ἔχει ἢ νὰ ἀρνήται εἰς ἄλλο ἀτομὸν χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα ἔχει.

Μολονότι τὸ ποσοστὸν τῶν μεικτῶν γάμων μετὰ ξὺ Ἑλλήνων καὶ ἄλλων φυλῶν ἔχει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη αὐξηθῇ ἐν Ἀμερικῇ, οἱ Ἕλληνες κατατάσσονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐθνικῶν ὁμάδων εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἐνδογαμία θεωρεῖται ἀρετὴ.⁴ Εἰς τὴν συνήθειαν αὐτὴν ἀναφέρεται ἡ ἀκόλουθος διήγησις, ἡ ὁποία εἶναι ἐν διαδόσει εἰς τὴν κοινότητα τῆς Φιλαδελφείας. Πιστεύεται ὅτι εἶναι πραγματικὴ. Τὰ πρόσωπα ὁμοῦ ἀλλάζουν, ὅπως γίνεται μετὰ τὰς λαϊκὰς ἀφηγήσεις, ἀναλόγως πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀκροατηρίου καὶ τὴν κατεύθυνσιν, ἡ ὁποία δίδεται ὑπὸ τοῦ ἀφηγητοῦ. Αὐτὴν εἰδικῶς τὴν παραλλαγὴν συνέλεξα τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1970 εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Εἰς τὸν διάλογον ἔλαβον μέρος τέσσαρα ἄτομα: εἰς καθήγετο ἐκ Βελβενδοῦ, ὁ ἕτερος ἐκ Χίου, καὶ οἱ ὑπόλοιποι δύο ἐξ Ἡπείρου. Ὁ ἐκ Βελβενδοῦ καταγόμενος, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀναγγελίας τῶν ἀρραβώνων ἐνὸς νέου καὶ μιᾶς νέας, ἀμφότερον τῆς δευτέρας γενεᾶς ἀλλὰ ἐκ Χίων γονέων, περιέπαιξε τὸ ἔθιμον τῆς ἐνδογαμίας τῶν Χίων. Τότε ὁ Χίος στρεφόμενος πρὸς τοὺς ἄλλους λέγει:

3. Richard Blum καὶ Eva Blum, *The Dangerous Hour*, New York, 1970, σ. 212.

2. Roger D. Abrahams, «A Rhetoric of Everyday Life: Traditional Conversational Genres», *Southern Folklore Quarterly*, XXXII, 1968, σ. 58.

4. Marvin Harris, *Culture, Man, and Nature: An Introduction to General Anthropology*, New York, 1971, σ. 434.

Τοὺς Βελβενδιώτες νὰ δῆς: Παντρεύτηκε μία ἀπὸ τὴν Βελβενδὸ καὶ πῆρε ἓνα Ἡπειρώτη. Τοῦ μεγάλου ἀδελφοῦ τοῦ ἔγραψαν νάρθη γιὰ τὸ γάμο. Ἐγινε ὁ γάμος καὶ ἄρχισαν τὸ γλέντι. Στὸ τραπέζι ρωτᾷ ὁ μεγάλος ἀδελφὸς τὸν πατέρα: «Ἀπὸ ποῦθι εἶναι ὁ γαμπρός;» «Ἄμ' τί θέλεις νὰ μάθης;», τοῦ λέει ὁ πατέρας, «δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν Βελβενδὸ, εἶναι ἀπὸ τὴν Ἡπειρό». «Τὸν ξένο πῆγε νὰ πάρῃ αὐτή;», λέει καὶ πετάει μιὰ πιattela στὸ γαμπρο. Τὴν ἄλλη μέρα τοῦ λέγει: «Γιατί τὸκανες αὐτό;» «Γιατί πῆρε ξένο».

Ἐμφανὴς εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἀφηγητοῦ νὰ πάρῃ τὸ ἀκροατήριον μὲ τὸ μέρος του καὶ ὁμοῦ νὰ τεθοῦν ἀντιμέτωποι τοῦ πρώτου. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ ἐφ' ὅσον τὸ ἀκροατήριον ἀντιληφθὴ τὸν δυαδικὸν χαρακτήρα τὸν ἀποδοδόμενον εἰς τὸν ἄλλον χαρακτηριστικῶν καί, ἀναγνωρίζον τὸ ἀσυμβίβαστον των ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου, ἐπιλέξῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ρήτορος ὑποστηριζομένην ἀποψιν. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὁμως, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ ρήτωρ καὶ τὸ εὐνοϊκὸν πρὸς αὐτὸν ἀκροατήριον διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τοῦ ἀντιπάλου των, μία μυστικὴ ἔνωσις τὸν ἀντιθέτων παρατάξουν ἐπιτυγχάνεται. Ἐπειδὴ εἰς τὸν ἐκ Βελβενδοῦ καταγόμενον ἀποδίδεται μία ιδιότης, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, οὗτος μετατρέπεται εἰς ἀποδιοπομπαῖον τράγον. Ὡς γνωστὸν ἡ ἔννοια τοῦ ἀποδιοπομπαίου τράγου εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν πολιτικοκοινωνικὴν ζωὴν τοῦ Ἑλληνος ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος ὁμως, μολονότι παρυσιάζεται ὡς ὁ ἀντίπους τῶν ἀπόψεων τὰς ὁποίας φαινομενικῶς εἰς λαὸς πρεσβεύει, εἰς τὴν πραγματικότητα μετέχει καὶ τῆς οὐσίας τοῦ λαοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ λαὸς προσπαθεῖ νὰ ἀπορρίψῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του διὰ νὰ καθαρῇ.¹ Οὕτως, ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος παίζει ρόλον μεσάζοντος μεταξὺ δύο στοιχείων ἀντιμαχομένων ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἢ τῆς ὁμάδος.

Εἰς τὸν διάλογον, μέρος τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ἀνωτέρω διήγησις, ἤλθον ἀντιμέτωπα πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ἰδίαν θέσιν ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. Εἰς τὸ ἐκόμενον παράδειγμα συγκρούσις προκαλεῖται μεταξὺ ἀντιπροσώπων ἀνηκόντων εἰς διαφορετικὰς τάξεις.

Πα. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1971 ἐπεσκέφθην ἐν ζεύγους ἀνῆκον εἰς τὴν δευτέραν γενεάν των Ἑλληνοαμερικανῶν διὰ νὰ λάβω συνέντευξιν. Παρευρίσκοντο ὁμως καὶ τὰ τέκνα των ὡς καὶ ἡ μήτηρ τοῦ ἀνδρός, ἡ ὁποία διηγῆθη ἀρκετὰς ἱστορίας μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰς ἀκολουθοῦς δύο:

Γνώριζα μιὰ Ἀρμένισσα ποῦ ὁ γιὸς της πῆρε μιὰ Ἑβραία. Ὅταν ἐρχόταν ξένοι, τὴν ἔδωχαν τὴν γριά. Ἐφτιαχναν τὸ

φαί καὶ μετὰ ἡ Ἑβραία ἔπαιρνε τὸν ἄντρα της καὶ πῆγαινε ἀπάνω. Ἡ κακόμοιρη ἔκλαιγε συνεχῶς. Αὐτὸ εἶναι ἀληθινὴ ἱστορία. Πέθανε ἡ γριά καὶ σ' ἓνα μῆνα πέθανε καὶ ὁ γιὸς, νῦν παῖδι.

Μιά ἄλλη Ἑλληνίδα νύφη δὲν ἤθελε τὴν πεθερά της. Ἐρχότανε στὸ σπίτι μου καὶ ἔλεγε «ἂ πεθερά μου αὐτὸ καὶ ἡ πεθερά μου ἐκεῖνον». Ἦξερε ποῦ ἤμουνα πεθερά. Πέθανε ἡ πεθερά καὶ σὲ 40 μέρες πεθαίνει καὶ ἡ νύφη. Τὸ κακὸ δὲν εὐλογεῖται.

Πβ. Αἱ ἀκόλουθοι διηγήσεις εἶναι ἀποσπάσματα μιᾶς συνεντεύξεως τῶν ὁποίων ἔλαβον ἀπὸ ἐν ζεύγους ἐκ τῶν πρωτοπόρων Ἑλλήνων μεταναστῶν εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν. Ἡ συνέντευξις ἔλαβε χώραν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1970. Εἰς τὴν συνέντευξιν, ἐκτὸς τῶν κυρίων προσώπων, ἔλαβον μέρος ἐξ ἄλλων πρόσωπα, παλαιοὶ μετανάσται καὶ νέοι. Ἡ ὁμάς τῶν παλαιῶν ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκονομικῶς ἀσθενέστεραν καὶ κοινωνικῶς χαμηλοτέραν ὁμάδα τῆς πρώτης ἐκκλησίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἡ ὁποία κατόπι ἀποφάσεως τῆς γενικῆς συνελεύσεως ἐπωλήθη διὰ νὰ κτισθῇ νέα εἰς πλούσιον προάστειον. Ἐπειδὴ ἡ ὁμάς αὕτη δὲν εἶχε τὴν οἰκονομικὴν δυνατότητα νὰ μετακομίσῃ εἰς τὸ προάστειον αὐτό, προέβη εἰς τὴν ἰδρυσιν νέας ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκε τὸ αὐτὸ πρὸς τὴν παλαιὰν ὁνομα, χωρὶς νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ἡ ὁποία δὲν ἐνέκρινε τὴν πρᾶξιν ταύτην. Μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ὁμάδος αὐτῆς εὕρισκονται ὀρισμένοι οἰκογένεια, αἱ ὁποῖαι κοινωνικῶς δύνανται νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὴν τάξιν τῶν μετακομισάντων. Ἐπειδὴ ὁμως διὰ λόγους προσωπικοῦς παρέμειναν μετὰ τῆς πρώτης ὁμάδος, ἔχουν ταυτισθῇ μετ' αὐτῆς. Ἰδοὺ τὸ ἀπόσπασμα:

Ὁ ἀνὴρ: Ὅλες οἱ ἐκκλησίαις ἔγιναν ἀπὸ τὸν Εὐαγγελισμό. Ὅταν εἴχαμε κοινὸ ταμεῖο, Εὐαγγελισμός καὶ Ἀγιος Δημήτριος, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἔβαζε ὅλα τὰ ἔξοδα στὸν Εὐαγγελισμό. Ἀλλὰ ἅμα ἀρρόστησε εἶπε: «Γοναίκα, ἅμα γίνω καλὰ καὶ πούλησω τίς business τὰ μισὰ εἶναι δικὰ σου, τὰλλα τῆς Παναγίας, διότι τὴν ἀδίκησα».

Ἡ γυνὴ: Ὅλοι ἐδῶ πλήρσαν. Νὰ κάνῃ τὸ θαῦμα ἡ Παναγία! Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ἔβαλαν τὸ κλειδί στὸν Εὐαγγελισμό, στὸ χρόνο πάνω πέθανε. Ἦταν ἓνα θηρίο καὶ δὲν ἦταν μεγάλος. Ἐφέτος πέθανε ὁ ἀδελφός του. Ἐπειδὴ ἔκαναν χρήματα ἀπὸ τὰ diners νομίζαν ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταφέρουν τὸν Εὐαγγελισμό στὸ North.

Αἱ διηγήσεις ἀμφοτέρων τῶν παραδειγμάτων, μολονότι ἀναφέρονται εἰς ἀντιθέσεις μεταξὺ δύο διαφορετικῶν κατηγοριῶν, βιολογικῇ καὶ κοινωνικῇ, ἔχουν τὴν ἰδίαν δομὴν. Ἀπλῶς στριψίζονται ἐπὶ ἐνὸς ζεύγους ἀντιθέσεων, ἰσχυρῶς-ἀσθενῆς. Αὐτὴ ἡ σχέση εἰσχύει καὶ ὅταν οἱ ρόλοι ἀντιστρέφονται τὴν ἐπεμβάσει μιᾶς ὑπερφυσικῆς δυνάμεως.

Τὸ άτομον δίδει σημασίαν εἰς τὸ τί θὰ εἰπῶν δι' αὐτὸ τὰ μέλη μιᾶς ὁμάδος εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ἢ νομίζει ὅτι ἀνήκει. Κατηγορίαι ἐκτοξευόμεναι

1. Kenneth Burke, *A Grammar of Motives*, Berkeley and Los Angeles, 1969, σ. 406.

ὑπὸ μελῶν ἄλλων ὁμάδων ἐναντίον τοῦ ἀτόμου τὸ ὁποῖον παρέβη τὸν κώδικα συμπεριφορᾶς τῆς κοινωνίας των τὸ ἀφήνουν ἀδιάφορον. Ἐκαστος λαοῦ ὅμως ἔχει ἀνακαλύψει τρόπους ἐπιτεύξεως κάποιας ἰσορροπίας μεταξύ τῶν διαφορῶν ὁμάδων του. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, εἰς τὸ ἑλληνικὸν πολιτισμικὸν σύστημα ὑπάρχει ὁ μηχανισμὸς ἐλέγχου τοῦ δυνατοῦ διὰ τῆς παρεμβάσεως ὑπερφυσικῶν δυνάμεων ὑπὲρ τοῦ ἀδυνάτου.¹

Σημειωτέον ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ὁ ἐρευνητὴς ἐχρησιμοποίηθη ὡς ὄργανον διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν τῶν ὁμιλητῶν. Εἰς τὸ πρῶτον περιστατικόν, ἐνθ' ὑπετίθετο ὅτι ὁ ἐρευνητὴς ἦτο τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ ἀκροατηρίου, εἰς τὴν πραγματικότητά ὁ ἀντικειμενικὸς στόχος τῆς ἀφηγητρίας ἦτο ὁ υἱὸς καὶ ἡ νύμφη τῆς. Ὡς ἐπληροφωρήθη ἂν σχέσεις μεταξύ πενθεράς καὶ νύμφης δὲν ἦσαν ἀρμονικαί. Ἡ γηραιά κυρία ἐχρησιμοποίησε τὸν ἔντεχνον παραδοσιακὸν προφορικὸν λόγον διὰ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀντίθεσιν τῆς χωρὶς νὰ προβῇ εἰς κατ' εὐθείαν ἐπίθεσιν. Μολοντοὶ παρουσάσας τὰ παραδείγματα τῆς ὡς πραγματικὰς ἱστορίας, ταῦτα ἦσαν εἰλημμένα ἐκ τῆς παραδόσεως. Ἡ νύμφη καὶ ὁ υἱὸς, ἂν δὲν ἤθελον νὰ παραβοῦν τοὺς κανόνας συμπεριφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς ἢ ἑλληνοαμερικανικῆς κοινωνίας, ἔπρεπε, ἐφ' ὅσον ἐπεθύμουν νὰ προβοῦν εἰς ἀντεπίθεσιν, νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἰδίαν στρατηγικὴν. Δηλαδὴ νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην των ἐνδεδωμένην τὸν μανδῦαν τῆς παραδόσεως. Εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσουν τρίτον πρόσωπον ἀντὶ δευτέρου. Δι' αὐτοῦ ὅμως τοῦ μηχανισμοῦ ὁ βαθμὸς ἐντάσεως τῆς μεταξύ των διαμάχης ἐλέγχεται καὶ ἡ βία σύγκρουσιν ἀποφεύγεται διότι τὰ ἐπιτρεπτά ὑπὸ τῆς κοινωνίας ὄρια δὲν ὑπερβαίνονται.

Εἰς τὸ δευτέρον περιστατικόν ἡ σύνθεσις τοῦ ἀκροατηρίου ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν ἐπιδωκομένων σκοπῶν τῶν διηγήσεων τούτων. Οἱ ἀντιπάλαι των εὐρίσκοντο νοερῶς ἐν τῇ μέσῃ τοῦ ἀκροατηρίου. Κατὰ τρόπον ἔμμεσον προσεπάθουν νὰ χρησιμοποιήσουν τὸν ἐρευνητὴν ὡς ὄργανον διὰ τῆς μεταβίβασιν τοῦ μηνύματός των. Ὅχι μόνον ἐγνώριζον ὅτι γράφει ἐν βιβλίῳ διὰ τὴν κοινότητα καὶ ἐπομένως ἐξήτουν νὰ τὸν ἐπηρεάσουν, ἀλλὰ καὶ πολλάκις τοῦ ἐξήτησαν νὰ μεταβίβασιν εἰς τὴν ἄλλην ὁμάδα τὰς ἀπόψεις των. Μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν ἦσαν καὶ νέοι μετανάστες. Τούτους προσεπάθουν νὰ λάβουν μὲ τὸ μέρος των καὶ νὰ τοὺς κρατήσουν ὡς μέλη τῆς ἐκκλησίας των. Οἱ ἀφηγητοὶ μὲ τὸ νὰ κατατάξουν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν τάξιν τῶν οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρων, ἐπέτυχον νὰ ταυτισθοῦν μετὰ τοῦ ἀκροατηρίου των, τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζον τὰ σημεῖα ἐπαφῆς ἐταύτισε τὸ συμφέρον του μετὰ τοῦ τοιοῦ-

του τῶν ἀφηγητῶν καὶ ἐτέθη ἐκ συμπαραστάσεως ἀντιμέτωπον μίᾳ ὁμάδῃ, τὴν ὁποίαν ἠγνοεῖ.

Β. Αἱ τελετουργικαὶ πράξεις λόγῳ τοῦ συμβολικοῦ των χαρακτήρος ἔχουν θεωρηθῇ ὡς τὸ λαογραφικὸν εἶδος, τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν μελῶν μίᾳ ὁμάδῃ ἀνθρώπων διὰ τὴν μεταξὺ των ἐπικοινωνίαν ἢ τὴν ἐπικοινωνίαν των μετὰ τοῦ θεοῦ. Ὑπὸ τὸν πολιτισμικὸν συστήματος ἐνὸς λαοῦ ὀρίζεται ὁ τόπος, ὁ χρόνος καὶ αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας αἱ τελετουργικαὶ πράξεις λαμβάνουν χώραν. Ἡ συμβολικὴ σημασία των ἐκμανθάνεται ὑπὸ τοῦ ἀτόμου μέσῳ τοῦ πολιτισμικοῦ συστήματος τῆς κοινωνίας του. Ὡς ἐκ τούτου ὅλα τὰ μέλη μίᾳ κοινωνίᾳ γνωρίζουν τὴν ἰδίαν συμβολικὴν γλῶσσαν, ἢ ὁποία, χρησιμοποιουμένη εἰς ὀρισμένους περιστάσεις, ὑπενθυμίζει εἰς αὐτὰ τὰ κοινὰ των σημεῖα, τὰ ὁποία ἐξαίρουνται ἐναντι τῶν διαφορῶν των.

Τὴν σκληρὰν ἀνταγωνιστικὴν διάθεσιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εὐρίσκει ὁ Gouldner ἐκδηλομένην εἰς τοὺς διαφορῶς τοπικοὺς καὶ πανελληνίους ἀγῶνας των.² Τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ἀντιγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους δὲν πρέπει νὰ κρύπτῃ τὴν οὐσίαν τῶν ἀγῶνων αὐτῶν. Δηλαδὴ οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ εἶχον τὴν διπλὴν λειτουργίαν τοῦ ταυτισμοῦ καὶ τῆς διαφοροποιήσεως, ἢ ὁποία ὑπῆρχεν ἐπὶ πολλῶν ἐπιπέδων. Οὕτως εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, παραδείγματος χάριν, ὁ συναγωνισμὸς μεταξύ τῶν πόλεων ἐξηφάνισε τὰς ὑπαρχούσας, ἐντὸς ἐκάστης πόλεως, ἀντιθέσεις. Συγχρόνως οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐσυμβόλιζον τὸ πνεῦμα τῆς ἐνότητος τῶν διαφορῶν ἑλληνικῶν φυλῶν καὶ πόλεων διὰ διαφοροποιήσεως των πρὸς τοὺς ξένους τοὺς ὁποίους ἐπὶ πλεόν ἀπέκλειον ἐξ αὐτῶν.

Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, λόγῳ τῶν ἐκ τοῦ χρόνου ἐπελθουσῶν μεταβολῶν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἑλλήνων, πολλοὶ τῶν ἑορτῶν ἐκεῖνων ἔπαυσαν νὰ ὑφίστανται ὑπὸ τὴν γυναστὴν τῶν μορφῶν. Ἡ λειτουργία των ὅμως, τὸ καὶ σπουδαιότερον, συνεχίζεται εἰς τὰς διαφορῶς οἰκογενειακὰς καὶ κοινωνικὰς ἐορτάς καὶ συμβάντα. Ἡ μελέτη των εἶναι εὐχερεστέρα εἰς κοινότητα, ὅπως ἡ ἑλληνικὴ τῆς Φιλαδελφείας, εἰς τὰς ὁποίας, λόγῳ τῆς πλουσίας συνθέσεώς των, παρουσιάζουν αὐτὰς εἰς ἓν πολὺ-πλοκον ἱεραρχικὸν σύστημα.

Ἐκαστὴ ἐορτὴ ἢ ἑκάστον συμβάν εἶναι σύνολον πολλῶν συμβολικῶν πράξεων, ἢ σημασίας τῶν ὁποίων καθίσταται γνωστὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀποτελούντας τὴν κοινότητα ταύτην, μέσῳ τοῦ πολιτισμικοῦ των συστήματος εἰς διαφορετικὰς περιόδους τῆς ζωῆς των. Αἱ ἐορταὶ αὐταὶ καὶ τὰ συμβάντα δύνανται νὰ τοποθετηθοῦν εἰς δύο κατηγορίας: εἰς τὴν πρώτην τὸ κέντρον εἶναι τὸ ἄτομον, εἰς τὴν

1. Πρβλ. καὶ Blum καὶ Blum, ἐνθ' ἂν., σ. 214.

2. Gouldner, *The Hellenic World*, σ. 46.

δευτέραν τὸ κέντρον εἶναι ἡ ὁμάς.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν κατατάσσονται αἱ ἑορταὶ αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ τὰ πλέον σημαντικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου: γέννησιν, βάπτισιν, γάμον, θάνατον. Ταῦτα σημειοῦν τὴν εἰσοδὸν τοῦ ἀτόμου εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ζώντων, τῶν χριστιανῶν, τῶν ὑπάνδρων, τῶν τεθνεώτων. Εἰς τὰ συμβάντα αὐτὰ ὑπάρχουν πολλὰ συγχρόνως ἐπιπεδα ἐνοποιήσεως καὶ διαφοροποιήσεως ἀτόμων καὶ ομάδων. Π.χ. μία ἔστω καὶ συμβολικὴ συμφιλίωσις ἐπιτυγχάνεται ὅταν συγγενεῖς καὶ φίλοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀντιθέσεις, ἀναμνησκονται τῶν κοινῶν σημείων τὰ ὅποια τοὺς διαφοροποιοῦν ἀπὸ ἄλλους. Ἐπὶ πλέον, ἀντιμαχόμενοι δύνανται νὰ εὕρεθον εἰς τὴν ἰδίαν ὁμάδα π.χ. τῶν ὑπάνδρων, ἡ ὁποία τίθεται εἰς ἓνα γάμον ἀντιμέτωπος τῶν ἀνυπάνδρων, καὶ οὕτω καθεξῆς. Εἰς αὐτὰς τὰς στιγμὰς τῆς ἐνοποιήσεως καὶ συμφιλίωσεως συγγενῶν καὶ φίλων ὁ Ἑλληνοαμερικανός, ὁ ὁποῖος βαπτίζει τὸ τέκνον του, ὑπανδρεῦει τὴν κόρην του ἢ κηδεύει τὸν γονέα του, παρουσιάζεται ἄκρως συναγωνιστικὸς πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὁποίους καλεῖ εἰς συμβολικὴν ἔνωση, διότι προσπαθεῖ νὰ τοὺς ὑπερβάλῃ εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς τελετῆς. Πολλάκις δανεῖζεται χρήματα ἢ στερεῖται οὐσιωδῶν πραγμάτων διὰ νὰ παρουσιάσῃ μίαν πλουσίαν τελετὴν διὰ τῆς ὁποίας ἐλπίζει νὰ ἀποκτήσῃ ὄνομα ἢ νὰ τὸ διατηρήσῃ ἐντὸς τοῦ κύκλου ἢ τῆς κοινωνικῆς τάξεώς του βεβαίως.

Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ὑπάγονται ἑορταί, θρησκευτικαὶ καὶ λαϊκαί, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὡς ἐπι-

κεντρον τὴν ὁμάδα. Δεκάδες ἐκδηλώσεων τοῦ τύπου αὐτοῦ λαμβάνουν χώραν ἕκαστον ἔτος. Ὑπάρχει δὲ μία ἀξιολογικὴ ἱεράρχησις ἀπὸ τὰς μικρὰς ἐντὸς μιᾶς κοινότητος, εἰς ταύτας τῶν σωματείων καὶ ἐταιρειῶν, ὡς τὴν κορυφὴν, ἡ θέσις τῆς ὁποίας καταλαμβάνεται, τοῦλάχιστον εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, ὑπὸ τῆς ἑορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου, διὰ τῆς ὁποίας τονίζεται ἡ κοινὴ καταγωγὴ τῶν διαφορῶν ἀντιμαχομένων ἀλλήλας ομάδων τῆς παροικίας καὶ γίνεται διαφοροποίησις αὐτῶν ἀπὸ ἄλλας ἐθνικὰς ομάδας τῆς ἰδίας πόλεως.

Τὸν ἐνωτικὸν χαρακτῆρα τῶν ἑορτῶν τοῦ κύκλου τοῦ ἔτους καὶ τοῦ κύκλου τῆς ζωῆς παρετήρησε καὶ ὁ Vlachos εἰς τὴν κοινότητα τοῦ Anderson, Indiana. Ἡ ἔμφασις ὅμως τὴν ὁποίαν ἔδωσεν εἰς τὸ φαινόμενον τῆς συγκρούσεως δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐκτιμῇ τὸν διπλοῦν ρόλον τῶν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς διαμάχης εἰς ἐπίπεδα ἐπιτεκτὰ ὑπὸ τῆς κοινωνίας ταύτης καὶ περιορισμοῦ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιθετικότητος τῶν ἀνθρώπων.¹

Εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἐπεχειρήθη μία καθολικὴ ἐξέτασις τοῦ φαινομένου τῶν κοινωνικῶν συγκρούσεων, ὡς τοῦτο ἔχει ἐμφανισθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Ὡς ἀπεδείχθη, εἶναι διττῆς λειτουργίας: ἐνοποιεῖ καὶ συγχρόνως διαφοροποιεῖ διαφοροὺς ομάδας. Ἀπεδείχθη ἐπίσης ὁ σημαντικὸς ρόλος τῆς λαογραφίας ὡς κοινωνικοῦ φαινομένου εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν συγκρούσεων καὶ ἐλάττωσιν. Ἐξουδετέρωσιν ἢ λύσιν αὐτῶν

1. Vlachos, ἐνθ' ἂν., σ. 134.

«ἔστω δὴ ἡ ρητορικὴ δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. τοῦτο γὰρ οὐδεμιᾶς ἐτέρας ἐστὶ τέχνης ἔργον».

Ἀριστοτέλους, *Τέχνη Ρητορικὴ* 1355^b, 25-27

«ἄρ' οὖν οὐ, τὸ μὲν ὅλον, ἡ ρητορικὴ ἂν εἴη τέχνη ψυχαγωγία τις διὰ λόγων, οὐ μόνον ἐν δικαστηρίοις καὶ ὅσοι ἄλλοι δημόσιοι σύλλογοι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίοις, ἡ αὐτὴ σμικρῶν τε καὶ μεγάλων πέρι, καὶ οὐδὲν ἐντιμότερον, τό γε ὀρθόν, περὶ σπουδαῖα ἢ περὶ φαῦλα γινόμενον;».

Πλάτωνος, *Φαῖδρος*, 261^b

ο άνθρωπος παράγων καὶ τὰ προγράμματα κοινωνικῆς κατοικίας

ὑπὸ

Πέτρου 'Α. Σταθοπούλου

*Κοινωνικοῦ Λειτουργοῦ-Καθηγητοῦ τοῦ
Pierce University College*

καὶ

Δήμητρας Γκέφου-Μαδιανού

Κοινωνικῆς Λειτουργοῦ

I. εἰσαγωγή

Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐπιχειρεῖται ἡ παρουσίασις τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα δημιουργοῦνται κατὰ τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν παραπηγματούχων, τραγλοδυτῶν, κ. ἄ., εἰς κοινωνικὰς κατοικίας.¹ Ὡς παράδειγμα ἀναφέρεται ἡ παρέμβασις τοῦ Ἀστικοῦ Κοινοτικοῦ Κέντρου τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁργανισμοῦ Προνοίας, διὰ τὴν ἔγκαιρον ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων προσαρμογῆς εἰς τὸν νέον οἰκισμὸν προσφυγικῶν πολυκατοικιῶν τοῦ Δήμου Ταύρου.²

Τὸ πρόγραμμα τῆς δένδροφυτεύσεως ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, τὸ ὁποῖον παρουσιάζομεν κατωτέρω, ἐδραίωνει τὴν ἂποψιν ὅτι ἡ ἔνταξις καὶ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τοῦ πολίτου εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον του εἶναι δυνατὴ καὶ ἐπιθυμητὴ διὰ κοινωνικοῦς, πολιτιστικοῦς καὶ οἰκονομικοῦς λόγους, συντελεῖ δὲ εἰς τὴν δημιουργίαν πνεύματος κοινότητος ἐντὸς τῶν μεγαλοπόλεων.

II. κρατικὴ πολιτικὴ κοινωνικῆς κατοικίας

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔγινεν ἰδιαίτερος αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ στεγαστικοῦ προβλήματος τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ ἐπαναπατρισμὸς τῶν προσφύγων ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν τὸ 1922. Ἐκτοτε δὲν ἔπαυσεν ἐκδηλουμένη ἡ κρατικὴ μέριμνα διὰ τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων, πυροπαθῶν τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, τῶν προσφύγων ἐκ τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ τῶν κατὰ καιροὺς πληγέντων ἐκ διαφόρων φυσικῶν καταστροφῶν. Ἐξ ὧν αὐτῶν τῶν αἰτιῶν ἐδημιουργήθη ἔντονον στεγαστικὸν πρόβλημα διὰ οἰκογενεῖας χαμηλοῦ εἰσοδήματος.

Εἰς πρόσφατον μελέτην διεπιστώθη ὅτι «ὀφίσταται μεγάλη ἔλλειψις καταλλήλων κατοικιῶν εἰς τὰς κοινωνικὰς τάξεις κατωτέρου εἰσοδήματος».³ Εἰς τὴν ἰδίαν μελέτην ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι διὰ τὴν περίοδον 1966-1970 προβλέπεται ἡ ἀνέγερσις 146.400 κοινωνικῶν κατοικιῶν διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἐπείγουσάν ἀναγκῶν ἀρμοδιότητος λαϊκῆς καὶ προσφυγικῆς στέγης καὶ ἐργατικῆς κατοικίας. Τὸ ὕψος τῆς δαπάνης ἔχει ὑπολογισθῆ εἰς τὸ ποσὸν τῶν 14.318.000.000 δραχμῶν.⁴ Ἡ κρατικὴ μέριμνα διὰ τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν τῶν

1. Μὲ τὸν ὄρον «κοινωνικὴ κατοικία» ὑποδηλοῦνται τὰ προγράμματα στεγαστικῆς ἀποκαταστάσεως παραπηγματούχων, τραγλοδυτῶν, ἐργατῶν, προσφύγων, μὲ τὴν παρέμβασιν καὶ οἰκονομικὴν συμβολὴν τῶν κρατικῶν ἢ ἡμικρατικῶν φορέων, διὰ τὴν ἀπόκτησιν στέγης.

2. Ἡ περιγραφομένη ἐργασία ἐντάσσεται εἰς ἓν εἰρύτερον Πρόγραμμα Ἀστικῆς Κοινοτικῆς Ἀναπτύξεως, τὸ ὁποῖον ἐφαρμόζει ἡ Ὁργάνωσις ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1967 ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Pierce University College.

3. ΚΕΠΕ, *Οἰσμός*, Ἀθῆναι 1966, σ. 72.

4. αὐτόθι, σ. 144.

οικονομικῶς ἀσθενεστέρων τάξεων ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ κοινωνία ἐν τῷ συνόλῳ της ἀναγνωρίζει τὴν εὐθύνην της διὰ τὴν παροχὴν καταλλήλου στέγης εἰς οἰκογενεάς, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποκτήσουν κατοικίαν ἰδίαις δαπάναις.

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς συλλογικῆς εὐθύνης διὰ τὴν παροχὴν καταλλήλου στέγης πηγάζει ἀπὸ τὴν βασικὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ κατοικία διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν καὶ τὴν ὁμαλὴν διαβίωσιν τῆς οἰκογενείας. Κοινωνικαί ἔρευναι ἔχουν δείξει ὅτι ἡ ἔλλειψις καταλλήλων συνθηκῶν κατοικίας ἐπηρεάζει δυσμενῶς τὴν κοινωνικὴν, συναισθηματικὴν καὶ σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν. Ἡ παροχὴ καταλλήλου στέγης ἀποσκοπεῖ κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν πρόληψιν καὶ θεραπείαν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἡ πείρα εἰς πολλὰς χώρας ὁμῶς δεικνύει ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἄποψις μόνον ἐν μέρει εὐσταθεῖ. «Αἱ πρὸ εἰκοσιπενταετίας ἀφελεῖς ὑποθέσεις ὅτι ἡ παροχὴ καταλλήλου κατοικίας θὰ ἐξαλείψῃ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα ἔχουν ἀπὸ μακροῦ ἀπορριφθῇ».¹

Πολλοὶ συγγραφεῖς^{2,3,4} ἔχουν ἐπικρίνει τὰ προγράμματα ἀστικῆς ἐξυγιάνσεως τονίζοντες ὅτι ἀγνοεῖται εἰς μέγαν βαθμὸν ὁ ἄνθρωπος, ὅτι δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν μακροχρόνιοι δεσμοὶ τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν τῶν περιβάλλον, οἱ ἀρχιτέκτονες δὲν δίδουν πάντοτε τὴν δέουσαν βαρύτητα, ὅταν προγραμματίζουν κοινωνικὰς κατοικίας, εἰς τὰς ἐπιθυμίας, τὰ συναισθήματα, τὰς ἀνάγκας, τὸν τόπον κατοικίας καὶ ἐργασίας τῶν κατοίκων.

Ἡ προβαλλομένη ἄποψις εἶναι ὅτι μόνον μὲ τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν δὲν ἐπιλύονται αὐτομάτως τὰ κοινωνικὰ καὶ ἄλλα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τοὺς στεγαζομένους εἰς κοινωνικὰς κατοικίας.

Ἀλλὰ μὲν ἐκ τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων προϋπάρχουν τῆς στεγαστικῆς ἀποκαταστάσεως, π.χ. ὑψηλὸν ποσοστὸν ἀνεργίας, ἀναλφαβητισμοῦ, κτλ., ἄλλα δημιουργοῦνται μὲ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον πραγματοποιεῖται ἡ παροχὴ κατοικίας. Τέλος, ἄλλα παρουσιάζονται κατὰ τὴν ἄφιξιν καὶ προσαρμογὴν εἰς τὸ νέον φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ λοιποῦ θὰ ζήσῃ ἡ οἰκογένεια.

III. ὁ νέος οἰκισμὸς προσφυγικῶν πολυκατοικιῶν Ταύρου

Ἐνταῦθα θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν κυρίως τὰ προ-

1. Preston, D.: «Human Dimension in Housing», *Social Work*, Iav. 1964, σ. 34.

2. Jacobs, Jane: *The Life and Death of Great American Cities*, Random House, USA 1961.

3. Gans, Herbert: *Urban Villagers*, New York, The Free Press of Glencoe, 1962.

4. Clinard, Marshal: *Slums and Community Development*, The Free Press, New York 1966.

Τυπικὴ πρόσοψις πολυκατοικίας τοῦ νέου οἰκισμοῦ μετὰ τὴν δεινδροφύτευσιν

Ἐλλειψις ἀνελκυστήρων συντελεῖ σημαντικὰ εἰς τὸ νὰ ἐξέλκωνται καθημερινῶς ροῦχα ἀπλωμένα εἰς κάθε βεράντα διὰ στέγνωμα

βλήματα προσαρμογῆς εἰς τὸ νέον περιβάλλον καὶ οἱ πιθανοὶ τρόποι ἀντιμετωπίσεώς των. Θὰ ἀναφέρωμεν τι ἔγινε μὲ 145 οἰκογενεῖας (850 ἄτομα) παραπηγματούχων, αἱ ὁποῖαι ἐγκατεστάθησαν εἰς 19 τετραωρόφους πολυκατοικίας τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν. Οὗτοι ἐδικαιοῦντο διαμερίσματος ὡς πρόσφυγες παραπηγματοῦχοι, ἦλθον δὲ εἰς τὸ συγκρότημα πολυκατοικιῶν ἀπὸ δύο διαφορετικὰς περιοχὰς τῆς πρωτεύουσας, μὲ τὰς ὁποίας εἶχον βαθεῶς ταυτισθῇ καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἠθελον πάλιν νὰ ἐπιστρέψουν. Μὲ τὰς οἰκογενεῖας αὐτὰς ἠθέλησε νὰ ἐργασθῇ τὸ Ἀστικὸν Κοινοτικὸν Κέντρον τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁργανισμοῦ Προνοίας, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δήμου Ταύρου ἀπὸ τοῦ 1956. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ θεωρεῖται σκόπιμος μίᾳ σύντομος ἐρμηνεία τοῦ ρόλου τοῦ Ἀστικοῦ Κοινοτικοῦ Κέντρου.¹

Τὸ Κέντρον εἶναι μία κοινωνικὴ ὁργάνωσις, ἡ ὁποία παρέχει ὑπηρεσίας κοινωνικοπρονοιακῆς φύσεως εἰς τοὺς κατοίκους ὧλων τῶν ἡλικιῶν τῆς περιοχῆς. Διὰ τὴν κάλυψιν τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων καὶ τὴν πρόληψιν κοινωνικῶν προβλημάτων, ἡ ὁργάνωσις ἐφαρμόζει μορφωτικά, ψυχαγωγικά, ἀθλητικά καὶ προνοιακὰ προγράμματα.

IV. προβλήματα προσαρμογῆς εἰς τὰς κοινωνικὰς κατοικίας

Τὰ προβλήματα προσαρμογῆς εἰς τὰς κοινωνικὰς κατοικίας εἶναι δυνατόν νὰ ταξινομηθοῦν εἰς τὰς ἐξῆς κατηγορίας: Προβλήματα πρὸ τῆς μετακινήσεως, καὶ προβλήματα δημιουργούμενα εἰς τὴν νέαν περιοχὴν.

1. Ἡ διαδικασία μετακινήσεως τῶν παραπηγματούχων ἀνήκει εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν, τὸ ὁποῖον ἀποκαθιστᾷ τοὺς παραπηγματούχους εἰς κοινωνικὰς κατοικίας διὰ τρόπον περιοριζόντος τὴν συμμετοχὴν τῶν δικαιούχων εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς στεγαστικῆς ἀποκαταστάσεως. 2. Ἡ ἀλλαγὴ κατοικίας σημαίνει ὅτι τὸ ἄτομον ἐγκαταλελεῖ τὸ γνωστὸν του περιβάλλον (ἔστω καὶ ἐχθρικόν) διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς ἄλλο ἄγνωστον. Εἰς τὸ νέον πλὴν περιβάλλον του πρέπει νὰ δημιουργήσῃ νέους συναισθηματικούς καὶ κοινωνικούς δεσμούς, θὰ χρειασθῇ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην νέων ἀνθρώπων. Ὅταν ὅμως, τὸ ἄτομον αὐτὸ δὲν ἔχῃ τὴν δυνατότητα ἐπιλογῆς τῆς νέας του κατοικίας, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς παραπηγματούχους, οὐτε δέχεται ἄποιαν συναισθηματικὴν προεργασίαν διὰ τὴν μετακίνησιν, εἶναι φυσικὸν νὰ τοῦ δημιουργοῦνται ἀρνητικὰ συναισθήματα, ἄγχος, φόβος, ἀπογοήτευσις καὶ ἐπιθετικότης πρὸς τὴν ἀπρόσωπον ἐ-

ξουσίαν τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἀδιαφορῇ διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν δικαιούχων στῆγης. 3. Κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν δημιουργοῦνται τὰ ἐξῆς νέα προβλήματα:

α) Ἀγνοία τῶν ὑφισταμένων ὁργανώσεων διὰ τὴν παροχὴν διαφορῶν ὑπηρεσιῶν. Συνήθως ἀφίνεται εἰς τοὺς νεοαφιχθέντας νὰ ἀνακαλύψουν τὰς διαφορὰς κοινωνικὰς καὶ ἄλλας ὁργανώσεις, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὴν περιοχὴν. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι εἶναι εὐκόλουν νὰ εὕρῃ ὁ κάθε νέος κάτοικος τῆς περιοχῆς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ τὸ Σχολεῖον. Δὲν εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι μία οἰκογένεια μὲ διάφορα προβλήματα θὰ εὕρῃ ἐγκαίρως τὴν κατάλληλον ὁργάνωσιν διὰ νὰ λάβῃ τὴν ἀπαιτούμενην βοήθειαν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δυσκολιῶν τῆς.

β) Στάσις τῶν ἐντοπίων πρὸς τοὺς νέους κατοίκους. Ἡ στάσις τῶν ἐντοπίων θὰ εἶναι σημαντικὸς παράγων διὰ τὸ κατὰ πόσον οἱ νέοι κάτοικοι θὰ ἀπομονωθοῦν καὶ θὰ δημιουργήσουν τὴν ἰδικὴν τῶν κλειστῆν κοινότητα ἢ θὰ ἐναχθοῦν εἰς τὸ εὐρύτερον κοινωνικὸν περιβάλλον τῆς κοινότητος. Διότι εἶναι δυνατόν οἱ ἐντόπιοι νὰ δεχθοῦν τοὺς νέους κατοίκους μὲ ἐχθρικά συναισθήματα εἴτε λόγῳ προκαταλήψεων, εἴτε λόγῳ φυλετικῶν καὶ θρησκευτικῶν διακρίσεων.

γ) Ἐλλειψις ταυτίσεως μὲ τὴν νέαν κοινότητα. Τοιαύτη ἀπομόνωσις ὅμως ἀπὸ τὴν εὐρύτεραν κοινότητα καὶ ἀδιαφορία διὰ τὰς παραδεκτάς ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν κατοίκων ἀξίας, εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν ἀντικοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, διότι π.χ. τὰ μέλη τῶν ἀπομονωμένων ὁμάδων δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς κοινὰς ἀξίας τῆς εὐρύτερας κοινότητος.

δ) Ἐλλειψις ταυτίσεως μὲ τὴν νέαν κοινότητα. Τὰ ὑπάρχοντα λόγῳ τῆς διαδικασίας τῆς μετακινήσεως ἀρνητικὰ συναισθήματα, ἡ ἔλλειψις ὁργανωμένης ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τῶν ἀρχόν καὶ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς κοινότητος, ἡ χαρακτηριστικὴ τάσις τῶν ἀσπὸν πρὸς ἀπομόνωσιν, συντελοῦν ἀρχικῶς εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῶν νεοαφιχθέντων κατοίκων διὰ τὴν νέαν περιοχὴν ἢ ἀκόμη καὶ τὴν ἔντονον ἐπιθυμίαν τῶν δι' ἐπιστροφὴν εἰς τὴν παλαιὰν κοινότητα.

Ἐκτὸς τῶν ἀναφερθέντων συναισθηματικῶν παραγόντων συντελεῖ εἰς τὴν ἔλλειψιν ταυτίσεως μὲ τὴν νέαν κοινότητα καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ κειμένη νομοθεσία περὶ Δήμων καὶ Κοινοτήτων ἀναγνωρίζει ὡς δημότην τῆς κοινότητος τὸν νέον κάτοικον μόνον μετὰ παρέλευσιν διετίας. Τοῦτο ἐπιτείνει τὸ συναισθηματικὸν ὅτι ὁ νέος κάτοικος δὲν εἶναι εὐπρόσδεκτος εἰς τὴν νέαν του κοινότητα. Τὰ ἄνωτέρω ἐκτεθέντα εἶναι νομιζόμεν ἀρκετὰ διὰ νὰ καταστῇ σαφές ὅτι ὑπάρχει εἰς τὴν κοινωνίαν κάποια διστακτικότης εἰς τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν τῶν δικαιούχων κοινωνικῆς κατοικίας.

1. Διὰ λόγους συντομίας θὰ χρησιμοποιηθῇ ἐφεξῆς ὁ ὅρος Κέντρον.

Υ. σκοποὶ καὶ ἐπιδιώξεις τοῦ ἀστικοῦ κοινοτικοῦ κέντρου

Τὸ Κέντρον ἀναγνωρίζον ὅτι εἶναι φυσικὸν τοιαῦτα προβλήματα προσαρμογῆς νὰ ὑπάρχουν εἰς τοὺς κατοικοὺς τοῦ νέου οἰκισμοῦ, προσεπάθησε μετὰ τὴν ἀφίξιν των νὰ τοὺς βοηθήσῃ εἰς τὴν σύνδεσίν των καὶ δημιουργικὴν ἑνταξίν των εἰς τὸν νέον περιβάλλον.

Τὸ Κέντρον ἔθεσε τοὺς ἐξῆς σκοποὺς διὰ τὴν πρόληψιν καὶ ἀντιμετώπισιν τῶν προαναφερθέντων προβλημάτων προσαρμογῆς τῶν νεοαφιχθέντων εἰς τὴν νέαν περιοχὴν: 1. Ἀνάπτυξιν θετικῶν σχέσεων καὶ δημιουργίαν τρόπων ἐπικοινωνίας μεταξὺ τοῦ Κέντρου καὶ τῶν νέων κατοίκων, τῶν νέων καὶ τῶν παλαιῶν κατοίκων, τῶν νέων κατοίκων καὶ τῶν κρατικῶν καὶ τοπικῶν ἀρχῶν τοῦ Δήμου Ταύρου. 2. Παροχὴν κοινωνικοπρονοιακῶν ὑπηρεσιῶν ὑπὸ τοῦ Κέντρου εἰς ἄτομα καὶ οἰκογενεῖς διὰ τὴν κάλυψιν διαφόρων ἀναγκῶν των ἢ παραπομπὴν των εἰς τὰς ὑπαρχούσας ὁργανώσεις τῆς περιοχῆς, π.χ. ΠΚΠΑ, Παιδικὴ Στέγη, κτλ. 3. Ταῦτισιν καὶ δημιουργικὴν ἑνταξίν τῶν νεοαφιχθέντων εἰς τὴν κοινότητα διὰ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς των εἰς θέματα κοινῶς ἐνδιαφέροντος.

VI. μέθοδοι ἐργασίας

Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν τὸ Κέντρον χρησιμοποιοῖ ἐκπαιδευμένους Κοινωνικοὺς Λειτουργοὺς.

Ἀφοῦ δημιουργήσῃ θετικὴν σχέσιν καὶ συνδέσῃ τοὺς κατοικοὺς μετὰ τὴν ὀργάνωσίν του, ἡ Κοινωνικὴ Λειτουργὸς προχωρεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν τρόπων ἐπικοινωνίας καὶ θετικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν κατοίκων διὰ τῆς δημιουργίας ὁμάδων ἢ ἐπιτροπῶν, σκοπὸς τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἐξέτασις καὶ ἐπίλυσις προβλημάτων ἀπασχολούντων ὅλους τοὺς κατοικοὺς.

Αἱ διάφοροι ἐπιτροπὰὶ εἶναι λοιπὸν τὰ μέσα διὰ τὴν ἐνεργὸν καὶ ὑπεύθυνον κινητοποίησιν τῶν κατοίκων (μετ' τὴν ἐπαγγελματικὴν καθοδήγησιν τῆς Κ.Λ. καὶ τῶν ἐντοπίων ἡγετῶν) εἰς προγράμματα ἀποσκοποῦντα εἰς τὴν κάλυψιν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων. Ἐκτός τῆς ἐργασίας μέσῳ ἐπιτροπῶν, ἡ Κ.Λ. ἔχει καὶ ἐπαφάς κατ' ἴδιαν διὰ νὰ βοηθήσῃ ἄτομα, μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, τὰ ὁποῖα εἴτε λόγῳ προσωπικῶν δυσκολιῶν εἴτε λόγῳ ἐλλείψεως γνώσεων ἢ πείρας δὲν συμμετέχουν ἐποικοδομητικῶς εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ Κ.Λ. ἐπίσης συνεργάζεται καὶ μετὰ τὰς οἰκογενεῖς διὰ νὰ ἐντοπίσῃ καὶ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπίλυσιν ἰδιαιτέρων τῶν προβλημάτων, ἐνῶ συγχρόνως ἐρμηνεύει τὸν ρόλον καὶ τὸ ἔργον τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν, αἱ ὁποῖαι δροῦν εἰς τὴν περιοχὴν διὰ τὴν ἐπίλυσιν κοινῶν προβλημάτων. Ἡ Κ.Λ. ἀναγνωρίζουσα ὅτι οἱ φύσει τοπικοὶ ἡγέται, ἂν κινητοποιηθοῦν, εἶναι εἰς

θέσιν νὰ ἐπηρεάσουν τοὺς ὑπολοίπους κατοικοὺς, φροντίζει νὰ ἐντοπίσῃ τοὺς ἡγέτας καὶ νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ συμμετέχουν καὶ νὰ ἀναλάβουν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς.

Συνοπτικῶς, ἡ Κ.Λ. ἀφοῦ δημιουργήσῃ θετικὴν σχέσιν καὶ γίνῃ παραδεκτὴ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς, τοὺς βοηθεῖ νὰ οἰασιτώσουν κοινὰς ἀνάγκας, νὰ δημιουργήσουν ἐπιτροπὰς, νὰ ἀναλάβουν δράσιν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα τοὺς ἀπασχολοῦν καὶ νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τῶν τοπικῶν καὶ κρατικῶν ἀρχῶν διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν προβλημάτων.

VII. περιγραφή τοῦ προγράμματος εἰς τὸν νέον οἰκισμόν

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν 145 οἰκογενειῶν ἡ Κ. Λειτουργὸς τοῦ Κέντρου ἐπεσκέφθη τὴν περιοχὴν. Διεπίστωσεν ὅτι δὲν ὑπῆρχε ὀργανωμένη ψυχαγωγία διὰ τὰ παιδιὰ. Ἀμέσως ἐβελόντριαι τοῦ Κέντρου ἤρχισαν ἓνα πρόγραμμα ὀργανωμένης ψυχαγωγίας. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν γονέων διὰ τὸ παιδί καὶ ἡ ἀνάγκη διὰ τὴν σωστὴν ψυχαγωγίαν τὸν ἔδωσαν τὴν δυνατότητα εἰς τὴν Κ.Λ. νὰ πλησιάσῃ τοὺς γονεῖς καὶ μὲ ἀφορμὴν τὸ πρόγραμμα ψυχαγωγίας νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν ρόλον καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ Κέντρου. Ἐκ παραλλήλου ἐνεθάρρυνε τοὺς κατοικοὺς νὰ ἐκφράσουν τὰς ἀπόψεις των ἐν σχέσει μετὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐλλείψεις εἰς τὴν περιοχὴν. Μετὰ παρέλθουσιν μικροὺ χρονικοὺ διαστήματος μέσῳ τοῦ προγράμματος ψυχαγωγίας ἡ Κ.Λ. εἶχεν ἔλθει εἰς ἐπαφὴν μετὰ ὅλας σχεδὸν τὰς οἰκογενεῖς εἰς τὰς ὁποίας ἔκανε γνωστὰς τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας καὶ ὁργανώσεις τῆς περιοχῆς ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου διεπίστωσε τὰ ἀρνητικὰ συναισθήματα τῶν νέων κατοίκων ἐναντίον τοῦ Ὑπουργείου, τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς περιοχὰς ἐκ τῶν ὁποίων προήρχοντο, τὴν ἀναστάσιν τῶν ὁποία ἐδημιουργήθη εἰς τὴν οἰκείανειαν, λόγῳ ἀλλαγῆς σχολείου τῶν παιδιῶν, ἀποστάσεως, τόπου παραμονῆς καὶ ἐργασίας, κτλ. Οὗτοι εἶχον υιοθετήσῃ μίαν μοιρολατρικὴν στάσιν ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ Κράτος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν ποικίλων προβλημάτων των. Ἡ στάσις των εἶναι δυνατόν νὰ συνοψισθῇ εἰς τὴν ἐξῆς φράσιν: «Δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ μᾶς. Αὐτὰ εἶναι δουλειὰς τοῦ κράτους.»

Ἡ προσφορὰ ἐκ μέρους τοῦ Κέντρου τῆς ψυχαγωγίας ἐπέτυχε νὰ βοηθήσῃ ἀρκετοὺς κατοικοὺς νὰ τροποποιήσουν τὴν ἀρχικὴν τῶν στάσιν ὅτι οἱ πάντες ἀδιαφοροῦν διὰ τὰ θέματα των. Ἐδημιουργήθη μία ἐπιτροπὴ τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἔμαθον νέους τρόπους συνεργασίας, συνεδέθησαν φιλικῶς καὶ, τέλος, ἀπέκτησαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἑαυτόν των. Ἐπίστευσαν ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι εἶναι εἰς θέσιν, ἂν ὁργανωθοῦν, νὰ ἐπίλυσιν μερικὰ τοὺλάχιστον

ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ νέου οἰκισμοῦ.

Τὸ φθινόπωρον τὰ 15 περίπου μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἦσαν συναισθηματικῶς ἔτοιμα νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ θέμα τῆς διαμορφώσεως τοῦ χώρου ἔξω ἀπὸ τὰς πολυκατοικίας. Ἐκτὸς τὸν κεντρικὴν διαβάσεων ὁ ὑπόλοιπος χώρος θὰ διεμορφοῦτο ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου μετὰ διетίαν, ὁπότε θὰ εἶχον κτισθῇ καὶ αἱ προβλεπόμεναι ὑπὸ τοῦ ρυθμιστικοῦ σχεδίου τῆς περιοχῆς ὑπόλοιποι πολυκατοικίαι, Ἐκκλησίαι, Δημαρχεῖον. Ἡ ἀκαλαισθησία ὅμως τοῦ τοπίου ἦτο ἔντονος, ὥστε τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἐδέχθησαν ἐνθουσιαστικῶς τὴν ἰδέαν τῆς δεινδροφυτεύσεως τῆς περιοχῆς ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν κατοίκων.

Τὸ πρόγραμμά δεινδροφυτεύσεως ἐθεωρήθη ἰδιαίτερώς κατάλληλον διότι μέσῳ τούτου ὑπῆρχε δυνατότης συνεργασίας τῶν κατοίκων μετὰ τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀρμόδιους ὑπηρεσίας τῶν Ὑπουργείων Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν καὶ Δημοσίων Ἔργων. Παρεῖχε τὴν δυνατότητα εἰς κάθε οἰκογένειαν νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ προγράμματος εἴτε διὰ τῆς ἐκσκαφῆς λάκκων εἴτε διὰ τῆς οἰκονομικῆς συνεισφορᾶς πρὸς ἀγορὰν τῶν δεινδρυλλίων. Πράγματι ἡ Ἐπιτροπὴ συνειργάσθη ἐπιτυχῶς μετὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ λοιπῶν ὑπηρεσιακῶν παραγόντων τῶν δύο Ὑπουργείων.

Οἱ κάτοικοι ἐξεπλάγησαν ἀπὸ τὴν κατανόησιν καὶ ἀπήχησιν τὴν ὁποίαν εἶχε ἡ πρωτοβουλία τῶν, ὅταν εἶδον τοὺς ἀρχιτέκτονες τοῦ Ὑπουργείου Δημ. Ἔργων νὰ ἐργάζονται ἐθελοντικῶς τὴν Κυριακὴν διὰ τὴν τεχνικὴν μελέτην ἡ ὁποία ἐχρειάζετο πρὶν δοθῇ ἡ ἄδεια διὰ τὴν δεινδροφυτεύσιν. Αἱ τοπικαὶ ἀρχαὶ ἀνταπεκρίθησαν ἐξ ἴσου θετικῶς εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῶν κατοίκων. Ὁ Δήμος διέθεσε τὸ τεχνικὸν προσωπικὸν καὶ ἐργαλεῖα διὰ τὴν δεινδροφυτεύσιν. Τὰ δύο Ὑποκαταστήματα Τραπεζῶν, ἡ Ἀστυνομία καὶ αἱ εὐρισκόμεναι εἰς τὴν περιοχὴν βιομηχανίαι, ἔδωσαν τὸ «παρόν» διὰ τῆς ἠθικῆς καὶ οἰκονομικῆς ὑποστηρίξεως τῶν πρὸς τὸ πρόγραμμα.

Εἰς πραγματοποιηθεῖσαν γενικὴν σύσκεψιν πρὸ τῆς δεινδροφυτεύσεως, παρευρέθησαν εἰς τὸ Κέντρον ἄνω τῶν 50 ἄτομα-ἐκπρόσωποι τῶν κρατικῶν καὶ τοπικῶν ἀρχῶν, κοινωνικῶν παραγόντων, διαχειριστῶν καὶ μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς. Ἦτο μία σύσκεψις, ἡ ὁποία ἄφηκεν εἰς ὅλους ἔντονον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πολλὰ προβλήματα εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιλυθοῦν, ὅταν οἱ κάτοικοι καὶ αἱ ἀρχαὶ συνεργάζονται ἀπὸ κοινῆς. Οἱ κάτοικοι μετὰ τὴν σειράν τῶν συνέλεξαν, μέσῳ τῶν διαχειριστῶν, τὸ ἥμισυ ἐκ τῶν ἀπαιτούμενων χρημάτων διὰ τὴν ἀγορὰν δεινδρυλλίων. Τὸ ὅλοιστον ποσὸν προσεφέρθη ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν, τοῦ Κέντρου καὶ μιᾶς βιομηχανίας. Οἱ κάτοικοι ἐπλόησαν ἡνοῖξαν τοὺς λάκκους καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐφύτευσαν τὰ δένδρα δι' ἐθελοντικῆς ἐργασίας, ἐνῶ τὸ πρῶτον ἐλαιόδένδρον ἐφύτευσεν ὁ κ. Δήμαρχος ὑπὸ τὴν ἐπίτιμον προεδρίαν τοῦ ὁποίου ἐτέθη τὸ ὅλον πρόγραμμα.

Τὴν ἄνοιξιν ἡ περιοχὴ εἶχεν ἀλλάξει ὄψιν. Τὸ πράσινον καὶ τὰ ἄνθη ἔδωσαν ὁμορφίαν εἰς τὸν Νέον Οἰκισμόν Ταύρου. Οἱ ἴδιοι οἱ κάτοικοι φροντίζοντες διὰ τὴν περιφραξίν τῶν δεινδρῶν τὰ ὁποῖα ἡγόρασαν, ἐφύτευσαν καὶ περιέφραξαν. Τὰ αἰσθάνονται ἰδικὰ τῶν καὶ μαζί μὲ αὐτὸ αἰσθάνονται ἰδικόν τῶν καὶ τὸν τόπον, τοὺς ἀνθρώπους, τὴν νέαν περιοχὴν, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ κοινότης τῶν. Ἐταυτίσθησαν μετὰ τὴν νέαν κοινότητα καὶ ἐκάλυψαν μιάν πραγματικὴν ἀνάγκην τῆς περιοχῆς, τὴν ἀνάγκην διὰ τὸ πρᾶσινον, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ὁποίου ὑποφέρει ἐντόνως ἡ περιοχὴ πρωτευούσης.

VIII. ἀξιολόγησις τοῦ προγράμματος δεινδροφυτεύσεως

Μετὰ τὴν σύντομον παρουσίαν τοῦ προγράμματος τίθεται τὸ ἐρώτημα: Τί ἀποδείξεις ἔχομεν ὅτι ἐπετεύχθησαν οἱ θεθέντες ὑπὸ τοῦ Κέντρου σκοποὶ καὶ ὅτι τὰ προβλήματα προσαρμογῆς τῶν κατοίκων ἀντιμετωπίσθησαν ἐγκαίρως καὶ ικανοποιητικῶς;

Θὰ παραθέσωμεν μερικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα καθ' ἡμᾶς εἶναι ἐνδεικτικά τῆς ἐπιτυχίας τοῦ προγράμματος καὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν θεθέντων σκοπῶν εἰς ικανοποιητικὸν βαθμόν.

Ἀμέσως μετὰ τὸ πρόγραμμα δεινδροφυτεύσεως οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν διαχειριστῶν ἐξήτησαν νὰ γίνουν μέλη τῆς ἐπιτροπῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ ἠδύνη ἀπὸ 15 εἰς 25 τακτικά μέλη καὶ συνεδριάξῃ ἐκτοτε ἀνελλιπὴς καθ' ἑβδομάδα, ἐξετάζουσα κοινὰ προβλήματα τοῦ Νέου Οἰκισμοῦ. Ἐνήργησε διὰ τὸ πότισμα τῶν δεινδρυλλίων ἐκ μέρους τῶν κατοίκων, καθ' ὅτι τὸ ὑδρόφορον βυτίον τοῦ Δήμου δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὸ πότισμα ὅλων τῶν δεινδρυλλίων τοῦ Δήμου Ταύρου. Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν συμμετέχουν καὶ συνεργάζονται ἀρμονικῶς μέλη τῶν δύο περιοχῶν προελεύσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινε εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ ἐπιτροπὴ ἠσχολήθη μετὰ τὴν περαιτέρω διαμόρφωσιν τοῦ χώρου διὰ τῆς τοποθετήσεως καταλλήλων καθισμάτων μετὰ τὴν ἐνίσχυσιν καὶ συνεργασίαν τοῦ Δήμου. Ἐγίνεν ἡ γέφυρα μεταξὺ κατοίκων καὶ δημοτικῶν ὑπηρεσιῶν. Συνειργάσθη μετὰ δύο ἐθελοντῶν ἀρχιτεκτόνων διὰ τὴν ἐκπόνησιν σχεδίου τοποθετήσεως καθισμάτων, ἀμφοδόχων καὶ πρσιῶς (γκάζον).

Εἰς τὴν ἐκπόνησιν σχεδίων ἔλαβον μέρος καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι εἰς κοινὰ συναντήσεις κατὰ πολυκατοικίας. Τώρα οἱ κάτοικοι ἀντιλαμβάνονται ὅτι αἱ ἐπιθυμίαι τῶν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καὶ υἱοθετοῦν θετικὴν στάσιν ἀπέναντι τῶν κρατικῶν λειτουργῶν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀσχολεῖται μετὰ τὴν ψυχολογίαν τῶν κατοίκων δι' ἐκδρομῶν, διὰ κινηματογραφικῶν ταινιῶν καὶ ἄλλων πολιτιστικῶν καὶ μορφωτικῶν ἐκδηλώσεων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συντελεεῖ εἰς

τὴν γνωριμίαν τῶν κατοίκων μεταξύ των, ἀλλὰ παρέχει καὶ δυνατότητα εἰς τοὺς νέους τῆς περιοχῆς δι' ὀργανωμένην ψυχαγωγίαν.

Ἐξ ἄλλου ἐσημειώθη σημαντικὴ αὐξήσις τῶν μελῶν τοῦ Κέντρου ἀπὸ ἄτομα ὅλων τῶν ἡλικιῶν, τὰ ὁποῖα ἐπωφελοῦνται τῶν παρεχομένων ὑπηρεσιῶν τῆς Ὑγιανῶσεως (π.χ., χρησιμοποίησις δαμνηστικῆς βιβλιοθήκης, παιδικῆς χαρᾶς, μελετητηρίου, ὁμάδος ἐνδιαφερόντων, παροχὴ ἐπαγγελματικῆς βοηθείας εἰς ἄτομα καὶ οἰκογενεῖας μὲ δυσκολίας εἰς τὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις, προβλήματα ὑγείας, κτλ.). Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν θεωρεῖται ὅτι ἐπετεύχθη εἰς μέγαν βαθμὸν ἕνας ἐκ τῶν βασικῶν σκοπῶν τοῦ Κέντρου εἰς τὴν συνεργασίαν του μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Νέου Οἰκισμού.

Οἱ κάτοικοι ἐπίσης συνεχίζουν τὴν φροντίδα των διὰ τὰ δενδρόλλια, εἶναι υπερέφανοι διὰ τὴν περιοχὴν των καὶ ἔχουν παύσει νὰ ζητοῦν ἀπὸ τὰς Κ.Α. τοῦ Ἀστικοῦ Κέντρου νὰ μεσολαβήσουν διὰ νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν περιοχὴν.

Τὰ ἀνωτέρω, μαζί μὲ τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν μεθοδικότητα μὲ τὴν ὁποίαν ἐργάζεται ἡ ἐπιτροπὴ, μᾶς πείθουν ὅτι παρόμοια προγράμματα αὐτοβοηθείας καὶ κοινοτικῆς ἀναπτύξεως βοηθοῦν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἐνεργὸν ἑνστάειν τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ νέον περιβάλλον του καὶ τὴν δημιουργίαν μιᾶς Ἀστικῆς Κοινότητος (Gemeinschaft) εἰς τὰς σύγχρονους μεγαλοπόλεις.

IX. γενικαὶ διαπιστώσεις, προτάσεις

Εἶναι σαφές ὅτι ἡ κρατικὴ μέριμνα διὰ τὴν παροχὴν δυνατοτήτων πρὸς ἀπόκτησιν στέγης εἰς οἰκογενεῖας τῶν χαμηλοῦ εἰσοδήματος τάξεων θὰ συνεχισθῇ εἰς τὸ μέλλον.

Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἐπιδιωκομένων ὅμως κοινωνικῶν σκοπῶν τῶν προγραμμάτων κοινωνικῆς κατοικίας εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ συμμετοχὴ τῶν κατοίκων εἰς τὴν στεναστικήν των ἀποκατάστασιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐνδιαφερόντος των διὰ τὴν νέαν κοινότητα. Ἀχωρὶς τοῦ αἵσθημα συμμετοχῆς καὶ ἐμπλοκῆς εἰς συγκεκριμένα προγράμματα δράσεως, εἶναι συνήθως ἀδύνατον τὰ ἄτομα νὰ ἀναπτύξουν ὁμαδικὸν-κοινοτικὸν πνεῦμα καὶ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν γενικὴν εὐημερίαν τῆς περιοχῆς.¹

Ἡ μικρὰ πεῖρα μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Νέου Οἰκισμοῦ Ταύρου ἀποδεικνύει ὅτι τὰ προβλήματα προσαρμογῆς εἶναι δυνατόν νὰ μειωθῶν καὶ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ἀποτελεσματικῶς. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι σκόπιμον ἡ λήψις ὀρισμένων μέτρων ἐν ὧσι τοῦ ἐπεκτεινόμενου καὶ ἀξανανομένου κρατικοῦ ἐνδιαφερόντος διὰ τὴν στεναστικήν ἀποκατάστασιν περισσότερων οἰκογενειῶν.

1. Ortof, M.: «Νέοι γείτονες εἰς παλαιὰς κοινότητας», *Social Work*, Ἀπρίλιος 1959, σ. 59.

1. Προετοιμασία τῶν δικαιούχων κοινωνικῆς κατοικίας καὶ συμμετοχῇ—μέσφ ἐκπροσώπων—εἰς τὴν διαδικασίαν μετακινήσεως.

2. Συνεργασία τοῦ Κέντρου Κοινωνικῆς Πολιτικῆς μετὰ τῶν τοπικῶν Κοιν. Ὑγιανῶσεων διὰ τὴν παροχὴν κοινωνικοπρονοιακῶν ὑπηρεσιῶν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν νέων κατοίκων.

3. Ὑποδοχὴ τῶν νεοαφιχθέντων ὑπὸ τῶν τοπικῶν δημοσίων καὶ λοιπῶν ἀρχῶν, διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς δημιουργίαν θετικῆς στάσεως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς περιοχῆς καὶ πνεύματος συνεργασίας.

4. Ἐπίσκεψις τῆς Κ.Α. εἰς ὅλας τὰς οἰκογενεῖας διὰ τὴν ἐντόπισιν οἰκογενειῶν μὲ κοινωνικά προβλήματα, ἡ ἔγκαιρος ἀντιμετώπισις τῶν ὁποίων θὰ ἔχῃ εὐεργετικὰ ἐπιπτώσεις εἰς τὴν ἰδίαν τὴν οἰκογένειαν καὶ εἰς τὰς σχέσεις της μὲ τοὺς ὑπολοίπους κατοίκους.

5. Κινητοποιήσις τῶν κατοίκων διὰ προγραμμάτων αὐτοβοηθείας—ὡς τὸ τῆς δενδροφύτευσεως—διὰ τὴν ἀνάληψιν θετικῆς δράσεως πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν των καὶ ταυτίσεώς των μὲ τὴν περιοχὴν.

6. Τὸ πρόγραμμα τῆς δενδροφύτευσεως δεικνύει ὅτι ὑπάρχει ἡ δυνατότης συμμετοχῆς τῶν κατοίκων καὶ ἀξιοποιήσεως τοῦ ἐλευθέρου χρόνου των διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς κοινότητός των. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ ἀναφερθῇ ἡ οἰκονομικὴ σημασία παρομοίων προγραμμάτων διὰ τὸν κρατικὸν προϋπολογισμόν. Τὰ 250 δενδρόλλια ἐστοίχισαν 6.500 δρχ. Οἱ κάτοικοι προσέφεραν 3.500 δρχ. καὶ ἐθελοντικὴν ἐργασίαν διὰ τὴν δενδροφύτευσιν, ὑπολογισθεῖσαν εἰς 50.000 δρχ. κατὰ τὸς μετριοτέρους ὑπολογισμούς. Εἰδικὸς ἀρχιτέκτων-κηποτέχνης ὑπελόγησε ὅτι ἡ δενδροφύτευσις θὰ ἐστοίχιζεν εἰς τὸ Δημόσιον, δι' ἀναθέσεως τοῦ ἔργου εἰς ἐργολάβον, τοῦλάχιστον 200.000 δρχ. Εἶναι εὐκόλουν νὰ υπολογισθῇ ἡ οἰκονομικὴ ποσοφορὰ τῶν πολιτῶν εἰς τὸ Δημόσιον Ταμεῖον ἂν τοιαῦτα ἔργα, μὲ τὴν κατάλληλον συμπαράστασιν τῶν κρατικῶν ἀρχῶν καὶ κοινωνικῶν ὁργανώσεων, ἀναληφθοῦν ὑπὸ τῶν κατοίκων. Ἄν σημειωθῇ ὅτι διὰ τὴν συντήρησιν τῶν δένδρων διὰ τὰ πέντε ποῦτα ἔτι ἐπιβαρύνεται κανονικῶς τὸ Δημόσιον, ἀντιλαμβανέται κανεὶς τὸ ὄφελος ἐκ τῆς συμμετοχῆς τῶν κατοίκων εἰς παρόμοια προγράμματα δενδροφύτευσεως. Τοῦλάχιστον αἱ Ἀθῆναι δὲν θὰ ἐκινδύνουν ἀπὸ ἑλλειψιν πρασίνου, τόσον ἀπαρατήτου διὰ καλαισθητικῶς, ἀλλὰ κυρίως διὰ λόγους ὑγείας τοῦ πληθυσμοῦ.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἐρευνηθοῦν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα τὰ δημιουργούμενα ἀνθρώπινα—προβλήματα ἐκ τοῦ ἀκολουθούμενου συνήθους ὑπὸ ἀρχιτεκτόνων, πολεοδόμων, κτλ., προνομιωτισμοῦ κοινωνικῶν κατοικιδίων. Μήπως, δηλαδή, παραμέλησις τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος σημαίνει τελικῶς τὴν βαθμιαίαν μεταβολὴν τῶν συγκροτημάτων τῶν νέων πολυκατοικιῶν εἰς «ἀθλιας γειτονιὰς». Μήπως ἡ συγκέντρωσις τῶν κοι-

νωνικῶν κατοικιῶν εἰς ὀρισμένα σημεῖα δημιουργεῖ περισσότερα κοινωνικά προβλήματα ἀπὸ ὅσα λύει· Ἰδοὺ μερικά θέματα εἰς τὰ ὅποια οἱ Ἀρχιτέκτονες, Πολεοδόμοι, Κοινωνιολόγοι, Κοινωνικοὶ Λειτουργοί, πρέπει νὰ στραφοῦν καὶ νὰ τὰ μελετήσουν εἰς τὰ πλαίσια τῆς διεθνοῦς ἀλλὰ εἰδικῶ-

τερον τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητος. Συνεργασία ἐπὶ τοῦ θέματος ὁμάδος ἐπιστημόνων διαφόρων εἰ-
δικότητων δύναται νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἀπάντη-
σιν βασικῶν ἐρωτημάτων προκειμένου νὰ υἱοθετη-
θῇ ὑπὸ τοῦ Κράτους ἡ καλυτέρα δυνατὴ στεγαστικὴ
πολιτικὴ.

IN THE NEXT ISSUES

Εἰς τὰ προσεχῆ τεύχη

Stavroupolis Revisited (The Restudy of a Mountainous Greek village)

by John Photiadis, Professor of Sociology, College of Arts and Sciences, Department of Sociology, Morgantown, West Virginia

«Brain Drain» and International Migration of Scientists: The Case of Greece

by George Kourvetaris, Department of Sociology, Northern Illinois University, Dekalb, Illinois

Greece: Five Years after the Coup

by Theodoros A. Coulombis, Professor of Political Science, The American University, Washington, D. C.

Neighborhood Planning: A Historical and Critical Analysis

by David A. Snow, Research Assistant, Department of Urban Studies, The University of Akron, Akron, Ohio

Soviet Policy in Europe: A Challenge for the Seventies

by Paul M. Angelides, Assistant Professor of Political Science, Rio Grande College

The Greek Regional Problem: Some Analytic and Policy Perspectives

by Dimitrios J. Plessas, Ph. D., Assistant Professor and Director, Program in Environment Planning, The University of Michigan, Ann Arbor, Michigan, and
Climis A. Davos, MA (Econometrics), Ph. D. Candidate, The University of Michigan, Ann Arbor, Michigan

The Modern Greek Collection in the Library of Congress (A Survey)

by George E. Perry, Head, Slavic Room and Greek Area Specialist, Library of Congress, Washington